

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЗАПОРІЗЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ**

**ФАКУЛЬТЕТ СОЦІАЛЬНОЇ ПЕДАГОГІКИ ТА ПСИХОЛОГІЇ
КАФЕДРА ПЕДАГОГІКИ ТА ПСИХОЛОГІЇ ОСВІТНЬОЇ ДІЯЛЬНОСТІ**

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

магістра

на тему **«ПАТРІОТИЧНЕ ВИХОВАННЯ СТУДЕНТІВ У
ПОЗААУДИТОРНІЙ РОБОТІ ЗАКЛАДУ ВИЩОЇ ОСВІТИ»**

Виконала: студентка 2 курсу, групи 8.0112
спеціальності 011 «Освітні, педагогічні науки»
освітньо-професійної програми
«Педагогіка вищої школи» Є. С. Кузнецова

Керівник: доцент кафедри педагогіки та
психології освітньої діяльності, доцент,
к.пед.н. _____ Т. П. Голованова

Рецензент: професор кафедри педагогіки та
психології освітньої діяльності, професор,
д.пед.н. _____ Г. В. Локарева

Запоріжжя

2023

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЗАПОРІЗЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

Факультет соціальної педагогіки та психології
Кафедра педагогіки та психології освітньої діяльності
Рівень вищої освіти магістерський
Спеціальність 011 «Освітні, педагогічні науки»
Освітньо-професійна програма «Педагогіка вищої школи»

ЗАТВЕРДЖУЮ
Завідувач кафедри _____

«___» _____ 2023 р.

ЗАВДАННЯ
НА КВАЛІФІКАЦІЙНУ РОБОТУ СТУДЕНТЦІ

Кузнецовій Євгенії Сергіївні

1. Тема роботи: «Патріотичне виховання студентів у позааудиторній роботі закладу вищої освіти»

керівник роботи Голованова Т. П., к. пед. н., доцент
затверджена наказом ЗНУ від 26 вересня 2023 року № 1505-с

2. Строк подання студентом роботи: 23 листопада 2023 р.

3. Вихідні дані до роботи: аналіз історичної, педагогічної та методичної літератури.

4. Зміст розрахунково-пояснювальної записки (перелік питань, які потрібно розробити) проаналізувати психолого-педагогічну та історичну літературу з проблеми патріотичного виховання; розглянути чинники впливу на процес виховання сучасних студентів; вивчити зарубіжний досвід позааудиторної роботи, спрямованої на патріотичне виховання студентів; дослідити зміст, форми і методи патріотичного виховання студентів; сформулювати критерії патріотичної вихованості студентів; розробити систему позааудиторних занять для сформованості патріотичності студентів закладу вищої освіти.

5. Перелік графічного матеріалу: таблиця «План заходів з патріотичного виховання студентів».

6. Консультанти розділів роботи

Розділ	Прізвище, ініціали консультанта	Підпис, дата	
		Завдання видав	Завдання прийняв
Вступ	Голованова Т. П.	20.10.22 р.	20.10.22 р.
Розділ 1	Голованова Т. П.	20.01.23 р.	20.01.23 р.
Розділ 2	Голованова Т. П.	10.02.23 р.	10.02.23 р.
Висновки	Голованова Т. П.	01.06.23 р.	01.06.23 р.

7. Дата видачі завдання: 11.09.2023 р.

КАЛЕНДАРНИЙ ПЛАН

№ п/п	Назва етапів кваліфікаційної роботи	Строк виконання етапів роботи	Примітка
1	Збір та систематизація матеріалу	листопад	виконано
2	Розробка змісту роботи	грудень	виконано
3	Написання вступу роботи	січень	виконано
4	Написання розділу 1	січень-квітень	виконано
5	Написання розділу 2	квітень-вересень	виконано
6	Написання висновків	жовтень	виконано
7	Оформлення роботи	жовтень	виконано
8	Рецензування	листопад	виконано
9	Захист	грудень	

Студентка _____ Кузнєцова Є. С.

Керівник роботи _____ Голованова Т. П.

Нормоконтроль пройдено

Нормоконтролер _____ Козич І. В.

РЕФЕРАТ

Кваліфікаційна робота: 71 с., 1 таблиця, 70 джерел.

Мета дослідження: теоретично обґрунтувати і розробити систему патріотичного виховання студентів закладу вищої освіти.

Об'єкт дослідження: процес патріотичного виховання студентів у позааудиторній роботі закладу вищої освіти.

Предмет дослідження: система патріотичного виховання студентів у позааудиторній роботі закладу вищої освіти.

Методи дослідження: аналіз історичної, психологічної, педагогічної літератури для визначення об'єкта, предмета, мети дослідження, формулювання його завдань; синтез, порівняння, класифікація, систематизація й узагальнення теоретичних даних для розроблення основних форм та методів патріотичного виховання студентів вищого навчального закладу.

Теоретичне значення: уперше теоретично обґрунтована система патріотичного виховання студентів вищого навчального закладу, яка містить цілі патріотичного виховання, зміст, форми, методи і засоби патріотичного виховання, критерії вихованості студентів; удосконалено визначення понять «патріот», «патріотизм», «патріотичне виховання»; набули подальшого розвитку теорія змісту, форм, методів патріотичного виховання.

Практичне значення: роботи полягає у розробці та науковому обґрунтуванні методичних рекомендацій планування заходів з патріотичного виховання студентів у позааудиторній роботі закладу вищої освіти.

Галузь використання: загально освітні заклади різних типів, інститути підвищення кваліфікації, в системі роботи студентського самоврядування з метою підвищення ефективності патріотичного виховання студентів вищого навчального закладу.

СТУДЕНТИ, ПОЗААУДИТОРНІ ЗАНЯТТЯ, ЗАКЛАД ВИЩОЇ ОСВІТИ,
СИСТЕМА ПАТРІОТИЧНОГО ВИХОВАННЯ, ПАТРІОТИЗМ.

SUMMARY

Kuznietsova Y. S. Patriotic Education of Students in the Extracurricular Work of a Higher Education Institution.

The qualification work consists of an introduction, 2 parts, findings, a list of references (70 items, 8 of foreign origin), 1 table.

The study reveals the problem of patriotic education of students in modern conditions.

The purpose of the study: to theoretically ground and develop a system of patriotic training of students to ensure high enlightenment.

The research tasks:

- 1) to analyze the psychological-pedagogical and historical literature on the problem of patriotic education;
- 2) to consider the influencing factors on the process of education of modern students;
- 3) to study the foreign experience of extracurricular work aimed at patriotic education of students;
- 4) to study the content, forms and methods of patriotic education of students;
- 5) to form criteria for patriotic upbringing of students;
- 6) to develop a system of extracurricular activities for the formation of patriotism of students of a higher education institution.

The research object of the qualifying work is the process of patriotic education of students in the extracurricular work of a higher education institution.

The research subject: the system of patriotic education of students in the extracurricular work of a higher education institution.

The part 1 “Theoretical foundations of patriotic education of students in extracurricular work of a higher education institution” considers the concepts of “patriotism” and “patriotic education” as a historical and pedagogical phenomenon; the peculiarities of the student age and the factors affecting patriotic education were

investigated; foreign experience is considered.

The part 2 “The system of patriotic education of students of a higher education institution” presents the content, forms and methods of patriotic education of students; criteria for patriotic education of students are identified; proposed methodical recommendations for planning events for patriotic education of students of higher education institutions

The main provisions can be used in general educational institutions of various types, in the system of educational work of institutions of higher education, in institutes of advanced training, in the system of work of student self-government in order to increase the effectiveness of patriotic education of students of a higher educational institution.

Keywords: students, extracurricular activities, institution of higher education, system of patriotic education, patriotism

ЗМІСТ

Вступ.....	8
Розділ 1. Теоретичні засади патріотичного виховання студентів у позааудиторній роботі закладу вищої освіти.....	12
1.1. Історичне значення патріотичного виховання.....	12
1.2. Чинники впливу на процес виховання сучасних студентів.....	28
1.3. Зарубіжний досвід позааудиторної роботи, спрямованої на патріотичне виховання студентів.....	38
Розділ 2. Система патріотичного виховання студентів закладу вищої освіти.	46
2.1. Зміст, форми і методи патріотичного виховання студентів.....	46
2.2. Критерії патріотичного виховання студентів закладу вищої освіти.....	65
2.3. Методичні рекомендації з планування заходів патріотичного виховання студентів закладу вищої освіти.....	71
Висновки.....	76
Списки використаних джерел.....	79

ВСТУП

Як свідчить історичний досвід, без держави немає нації, немає мови, йдуть у небуття культура, історія, традиції. Особливо гостро ці питання отримали свою значущість з початком російського вторгнення в Україну, що почався 24 лютого 2022 року. Якщо раніше патріотизм був непопулярний і навіть люди не розмовляли рідною мовою, то зараз майже всі носять речі з національною тематикою, розмовляють рідною мовою. Усі українці прагнуть показати свою любов та підтримку рідної країни.

Теоретичний аспект патріотичного виховання молоді розробляли відомі українські педагоги минулого, які значну увагу приділяли вихованню любові до своєї землі, рідної мови, формуванню національної самосвідомості. Сучасні українські науковці І. Бех та К. Чорна, автори «Програми патріотичного виховання дітей та учнівської молоді», зазначають, що патріотизм – це «суттєва частина суспільної свідомості, яка проявляється у колективних настроях, почуттях, ціннісному ставленні до свого народу».

У документах Міністерства освіти і науки визначено, що «патріотичне виховання – це комплексна, системна й цілеспрямована діяльність органів державної влади, громадських організацій, сім'ї, освітнього закладу, інших соціальних інститутів». Мета цієї діяльності – формування високої патріотичної свідомості, почуття вірності, любові до Батьківщини, турботи про своє і народне благо. Ця діяльність пов'язана з формуванням готовності до розбудови демократії, виконання громадянського та конституційного обов'язку із захисту національних інтересів, прагнення цілісності, незалежності України. Актуальність патріотичного виховання в наш час більш гостро підкреслена документами МОН.

Аналіз літератури свідчить про те, що в науковому плані проблема форм патріотичного виховання, зокрема у позааудиторної роботі залишається малодослідженою. Тому пріоритетним завданням вищої школи сьогодні є

патріотичне виховання студентів. Але це не так просто зробити бо для кожної спеціальності, факультету і групи складений свій унікальний розклад занять, який націлений на формування професійних компетентностей студентів відповідно до освітньо-професійної програми за своєю спеціальністю. Тому ідея з позааудиторними заняттями як раз як ніколи ідеально підходить. Очевидно, що однієї з умов ефективності патріотичного виховання студентів у позааудиторній виховній роботі університету є залучення студентського самоврядування і студентських громадських організацій з урахуванням інтересів та ініціатив студентів.

Виходячи з цього перед педагогікою вищої школи постає завдання обґрунтування нових підходів до патріотичного виховання студентів у позааудиторній роботі і пошуку нових ефективних форм організації цієї роботи.

Отже, значимість і актуальність патріотичного виховання студентів університетів та недостатня теоретична і практична розробленість проблеми зумовили вибір теми нашого дослідження: «Патріотичне виховання студентів у позааудиторній роботі закладу вищої освіти».

Мета дослідження – теоретично обґрунтувати і розробити систему патріотичного виховання студентів закладу вищої освіти.

Об'єктом дослідження є процес патріотичного виховання студентів у позааудиторній роботі закладу вищої освіти.

Предмет дослідження – система патріотичного виховання студентів у позааудиторній роботі закладу вищої освіти.

Завдання дослідження:

1. Проаналізувати психолого-педагогічну та історичну літературу з проблеми патріотичного виховання.
2. Розглянути чинники впливу на процес виховання сучасних студентів.
3. Вивчити зарубіжний досвід позааудиторної роботи, спрямованої на патріотичне виховання студентів.
4. Дослідити зміст, форми і методи патріотичного виховання студентів.

5. Сформувати критерії патріотичної вихованості студентів.

6. Розробити систему позааудиторних занять для сформованості патріотичності студентів закладу вищої освіти.

Для досягнення мети та завдань науково-педагогічного дослідження використано такі **методи**: теоретичні: аналіз історичної, психологічної, педагогічної літератури для визначення об'єкта, предмета, мети дослідження, формулювання його завдань; синтез, порівняння, класифікація, систематизація й узагальнення теоретичних даних для розроблення основних форм та методів патріотичного виховання студентів вищого навчального закладу.

Теоретичне значення:

- уперше теоретично обґрунтована система патріотичного виховання студентів вищого навчального закладу, яка містить цілі патріотичного виховання, зміст, форми, методи і засоби патріотичного виховання, критерії вихованості студентів;

- удосконалено визначення понять «патріот», «патріотизм» «патріотичне виховання»;

- набули подальшого розвитку теорія змісту, форм, методів патріотичного виховання.

Практичне значення роботи полягає у розробці та науковому обґрунтуванні методичних рекомендацій планування заходів у позааудиторній роботі.

Основні положення можуть бути використані у загально освітніх закладах різних типів, в системі виховної роботи закладів вищої освіти, в інститутах підвищення кваліфікації, в системі роботи студентського самоврядування з метою підвищення ефективності патріотичного виховання студентів вищого навчального закладу.

Апробація роботи:

Кваліфікаційна робота була апробована на XVI університетській науково-практичній конференції студентів, аспірантів, докторантів і молодих вчених «Молода наука-2023», (Запоріжжя, 22 квітня 2023 року). Опубліковано тези в

матеріалах VII Всеукраїнської науково-практичної конференції (м. Запоріжжя, 25 жовт. 2023 р.).

Структура і обсяг роботи:

Робота складається із вступу, двох розділів, висновків, списку використаних джерел. Загальний обсяг роботи – 88 сторінок, з них основного тексту – 73 сторінок. Список використаних джерел включає 70 найменувань.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ПАТРІОТИЧНОГО ВИХОВАННЯ СТУДЕНТІВ У ПОЗААУДИТОРНІЙ РОБОТІ ЗАКЛАДУ ВИЩОЇ ОСВІТИ

1.1. Історичне значення патріотичного виховання

Патріотизм з покон віків був горячою темою для обговорення. Протягом багатьох років педагоги, філософи та історики зверталися до цієї теми у своїх працях. Теоретичний аспект патріотичного виховання розробляли відомі українські педагоги минулого такі як: Х. Алчевська, Г. Ващенко, Б. Грінченко, М. Грушевський, О. Духнович, М. Драгоманов, А. Макаренко, І. Огієнко, С. Русова, В. Сухомлинський, К. Ушинський, які приділяли значну увагу вихованню любові до рідної землі, мови та формуванню національної самосвідомості. Філософські аспекти виховного процесу відповідно до нової парадигми освіти і виховання розробляли М. Антонєць, А. Бойко, Л. Вовк, М. Євтух, П. Кононенко, М. Стельмахович, М. Ярмаченко та ін. Проблема сутності патріотичної свідомості розглядалася вітчизняними (А. Бичко, І. Надольний, Л. Сохан) та зарубіжними (І. Кант, К. Роджерс, Е. Фромм) філософами. Численні дослідження провідних українських вчених присвячені проблемам виховання патріотизму у молодшого покоління: взаємозв'язок патріотичного, громадянського та національного виховання висвітлено в працях В. Гонського, О. Коркішко, І. Мартинюка, В. Паплучного, Ю. Римаренка, О. Сухомлинської, Г. Шевченко. Національно-патріотичне виховання на традиціях українського народу розглядали О. Вишневський, М. Стельмахович, М. Щербань.

Переважна більшість дослідників вважають, що виховання національного патріотизму у дітей та підлітків – це комплексний, системний та ефективний процес, який здійснюють державні органи, навчальні заклади, громадські організації, сім'я та інші соціальні інститути з метою формування високого

рівня патріотизму та патріотичної свідомості. Підрастаюче покоління є вірним, любить Батьківщину, дбає про добробут народу, готове виконувати свої громадянські та конституційні обов'язки, захищати національні інтереси, цілісність і незалежність України [14]. Патріотизм як соціально-історичний феномен розглядається в різних аспектах філософії, гуманітарних наук та педагогічних наук. Взагалі слово «патріотизм» походить від грецького *patris* – у перекладі це батьківщина [49, с. 26]. Термін «патріотизм» вперше з'явився у період Французької революції 1789–1793 роках, коли патріотами називали борців за народні інтереси і захисників республіки, які встали проти монархістів [14]. Універсальний словник-енциклопедія пояснює це явище як «позиція яка, поєднує відданість і любов до батьківщини, солідарність із власним народом та повагу до інших народів і пошану до їхніх суверенних прав» [58, с. 1032]. А патріот – це той, хто любить свою Батьківщину, відданий своєму народові, готовий для них на жертви й подвиги [52]. З філософської точки зору патріотизм – морально-політичний принцип і соціальне почуття, змістом якого є любов і відданість Батьківщині, гордість за минуле і сьогодення Батьківщини, прагнення захистити інтереси Батьківщини.

Патріотизм – одне з найглибших почуттів громадянина, змістом якого є любов до Батьківщини, любов до народу, гордість за надбання національної культури. Патріотизм виявляється в практичних діях, спрямованих на всебічний розвиток країни та захист національних інтересів. Патріотизм – явище суспільно-історичне елементи якого виникли ще в первіснообщинному ладі як форма визнання сімейних відносин, обрядів і звичаїв [38, с.11-15].

Як свідчить історія, патріотичне виховання та готовність усіх громадян захистити свою Батьківщину від ворогів за будь-яких обставин, навіть ціною власного життя, завжди були запорукою національної безпеки. Яскравим історичним прикладом патріотичного виховання нації є виховання в стародавній Спарті (Лакедемон), де спосіб життя визначався постійною підготовкою країни до битви. Як тільки маленькому громадянину Спарті виповнюється сім років, держава бере на себе повну відповідальність за його

виховання та навчання. При цьому головним завданням держави була підготовка воїнів, здатних захищати кордони та завойовувати нові території. Саме в цей час виникло уявлення про ворогів, будь то варвари або представники сусідніх країн [54; 53].

Елементи патріотизму з'явилися в основних системах спільноти як форма визнання сімейних зв'язків, ритуалів і звичаїв. Коли людське колективне життя ґрунтувалося на кровних зв'язках між членами окремих малих груп, почуття соціальної солідарності збігалося з почуттями родини. Цей ранній патріотизм родин і племен сумісний і з кочовим побутом.

У процесі переходу племен до осілого землеробського життя патріотизм набуває особливого значення і перетворюється на любов до батьківщини. Звичайно, це почуття слабшає в міському житті, але тут виникає новий елемент патріотизму – прив'язаність до власного культурного середовища та місцевого громадянства. З цим поєднується його моральне значення як обов'язку та милосердя, а також природний принцип патріотизму як природного почуття. Вдячність до батьків не змінює своєї природи, навіть коли її обсяг розширюється, але вона стає обов'язком щодо соціального зв'язку, без якого батьки можуть лише зародити фізичне існування, але не змінюючи своєї природи, стає обов'язком по відношенню до тих суспільних спілок, без яких батьки породили б тільки фізичну істоту, але не могли б дати їй переваг достойного, людського існування. Як усвідомлення власного обов'язку перед Батьківщиною і правильне його виконання особистістю формує патріотичну доброзичливість, яка здавна мала й релігійний зміст. Батьківщина – це не лише географічне та етнографічне поняття, а й місце проживання особливого бога, який сам, мабуть, був більш-менш віддаленою варіацією померлого предка. Тому служіння Батьківщині було активним богослужінням, а патріотизм супроводжувався благочестям. Культ не залежав від батьківщини, навпаки, через культ творилася батьківщина. Батьківщина - це земля батьківських богів, і тому біженці, які прийняли цих богів, заснували через них нову батьківщину.

Послабленню місцевого патріотизму сприяв і поширений у греків мирний

синкретизм різних культів. Наприкінці Старого Світу грецьке змішування та римське поглинення призвели до формування двостороннього патріотизму, який повністю розчинив географічні та етнографічні кордони. Це загальний патріотизм нації (персоніфікований в особі імператора) і патріотизм високої культури.

У євреїв патріотизм хоча і зберігав релігійний характер, але при цьому теж став універсальним. Завдяки духовній діяльності пророків євреї зрозуміли, що їхній племінний і місцевий бог є єдиним Богом у всьому світі. В умах пророків і апостолів їхній перший земний дім має бути знищений, щоб відродитися в Царстві Божому. Усі громадяни були покликані пізнати це царство, і цим освячувався національний патріотизм, але йшлося не про загальнолюдську солідарність, любов до інших, а до свого народу з усіма іншими, лише за умови любові.

У середні віки народна ворожнеча не мала принципового значення. Це тому, що її замінило теократичне мислення у двох історичних матеріалізаціях – церковній (папство) і державній – (імперія). Природна любов до батьківщини існує, але вона рішуче підпорядкована в моральній свідомості вимогам вищого загальнолюдського порядку. Як колись пророк Ієремія проповідував євреям політичне самозречення та покору іноземним завойовникам, і як Ісайя бачив у перському царі Кірі рятівника свого народу, так і знаменитий італійський патріот Данте закликав для порятунку своєї батьківщини німецького імператора.

У своїй суто національній формі патріотизм яскраво виявився на початку XXV сторіччя у Франції в особі Ж. Д'арк. Історична війна французів і англійців не мала принципового характеру в інших відношеннях. У релігійному сенсі обидві сторони належали до однієї церкви, а в політичному – до однієї феодальної монархії. Основа суспільного устрою була однаковою. Спочатку війна розглядалася лише як династична боротьба між родинами Валуа та Плантагенетів за французький престол. Проте постійні зустрічі з іноземцями поступово пробуджували у французів гостре почуття своєї національної

приналежності, що врешті призвело до розкриття національної ідеї. Ж. Д'арк першою запропонувала просту і зрозумілу формулу суто національного патріотизму: незалежність від іноземців і верховний лідер країни в її центрі.

Століттями пізніше в Німеччині запал національного патріотизму в боротьбі проти іноземної церковної влади був пом'якшений і ускладнений принциповим релігійним значенням цієї влади, яке для багатьох перевищувало національні вимоги. Наслідком став розкол між німецькими католиками та німецькими протестантами. Німецький національний патріотизм утвердився лише в ХІХ під впливом ослаблення релігійних почуттів і зовнішньої боротьби за політичне виживання проти двох Наполеонів.

Так само національний патріотизм і в інших країнах розвивався в боротьбі проти іноземних держав. Спочатку Батьківщина була такою ж святинею, як вотчина свого бога, тепер вона розглядається як абсолютна річ, стаючи єдиним чи принаймні найвищим предметом поклоніння і служіння. Це обожнювання власного народу в поєднанні з реальною ворожістю до чужинців було приречене на неминучу загибель.

В ході історії роль сил, що об'єднують людство, стає все більш очевидною, а тому виняткова національна персоніфікація стає фізично неможливою. Істинна ідея патріотизму полягає в розкритті інтересів і гідності Батьківщини, що в основному виражається в тих благородних благих намірах, які не роз'єднують, а об'єднують людей.

У суспільствах, позначених конфліктами та розколами, концепція патріотизму набула чітко вираженого класового характеру. Можна чітко розмежувати патріотизм мас і експлуаторських класів. Патріотизм, який демонструвала остання група, обмежувався їхніми власними класовими інтересами, слугуючи інструментом для просування їхніх вузьких планів. У багатьох випадках ця форма патріотизму перепліталася з пропагандою націоналізму та шовінізму.

Відповідно до марксистської ідеології, справжніми патріотами Батьківщини є трудящі, які невтомно відстоюють національну незалежність

своєї країни. Ці особи мужньо борються як з іноземними загарбниками, так і з гнітючою хваткою власної буржуазії. Глибока стурбованість долею батьківщини спонукає їх до звільнення від гніту й експлуатації, а також до розвитку продуктивних сил суспільства, створення сприятливих умов для економічного й культурного зростання.

В епоху національного будівництва та підйому капіталістичних систем патріотизм буржуазії узгоджувався з інтересами відповідних націй. Однак із загостренням протиріч усередині капіталізму патріотизм правлячої буржуазії трансформувалася в націоналізм і шовінізм [38, с. 11-15].

А що ж в Україні? Через свій історичний статус колонії та напівколонії поняття «національна освіта» часто замовчувалося в нашій країні та зневажалося. Це значною мірою вплинуло на наше сприйняття освіти як складного й багатогранного «етносоціального» явища. Важливим завданням для незалежної України було відродження українського національно-патріотичного виховання та приведення його до сучасних стандартів наукового та культурного розвитку. Вирішальну роль у цьому відіграли такі видатні вчені, як А. Алексюк, П. Кононенко, А. Погрібний, М. Стельмахович, відомі педагоги О. Вишневський, В. Каюков, Є. Сявак та ін. Вони присвятили себе проведенню великої наукової роботи та сприяли розвитку українського національно-патріотичного виховання.

Закономірним є те, що в наш час у педагогів помітно зросла цікавість до освітніх можливостей і традицій минулих епох. Багата міфологія давніх українців, багатогранна культурна спадщина, шановані цінності язичницької доби, незламність лицарського козацтва, глибокі ідейно-моральні джерела фольклору – все це є неоціненним скарбом нашого народу. Українська система освіти, яка є продуктом тривалої історії, була ретельно розроблена та вдосконалена.

Система освіти в Київській Русі була створена в період великих випробувань, але вона встигла розквітнути і досягти свого піку в золоту добу української історії (Українського Відродження XVI-XVIII ст., тобто за

Козацької доби). Незважаючи на численні перешкоди агресивної політики сусідніх держав, у цей час було успішно закладено основи освіти [63]. VIII-IX ст. у Київській Русі перші елементи патріотичного виховання знаходимо в умовах родової общини, яка склалася у формі звичаїв, обрядів і свят. Ідейною основою виховання цього періоду було язичництво, засноване на обожнюванні сил природи (п'яти стихій: землі, повітря, води, вогню, сонця). Діти змалечку брали участь у святах, вивчали культові танці та пісні. Все це спонукало до любові до свого народу та Батьківщини, дбайливого ставлення до природи та її багатств. У X-XI ст. у Київській Русі навчальний процес базувався переважно на християнських, народних, трудових і військових традиціях, великий вплив на нього мали досягнення знань про природу та становлення вищої освіти на Заході та у Візантії.

Народне виховання виникало протягом століть, спираючись на виховний досвід багатьох поколінь, моральні цінності та кодекси поведінки набули характеру традицій. Найдавнішою літературною пам'яткою в Україні, присвяченій просвітницькій тематиці, є філософсько-просвітницький трактат «Слово про закон і благодать», написаний київським митрополитом Іларіоном у 1037-1050 роках. Ця промова митрополита перед Я. Мудрим та прочанами київського храму мав значний вплив на морально-патріотичний напрям. У роботі «Ізборник» 1076 р. сформульована концепція народного виховання на засадах суспільної моралі. Вінцем просвітницької думки Київської Русі є «Повчання дітям» В. Мономаха (1096 або 1117), створене за аналогією з «Повчання дітям Ксенофонта». Він вважав, що основою успіху людини є праця, а тому виховувати потрібно не повчаннями, а добрими справами. У цьому творі порушуються важливі питання моралі, трудового права, патріотизму, релігійного виховання.

У XII столітті Київська Русь почала ділитися на кілька великих самостійних князівств, між якими збереглися економічні, політичні, культурні та духовні зв'язки. Відбуваються зміни у вихованні князів і аристократів. Діти князя під керівництвом вихователів закінчують курси військового та фізичного

виховання, готуючи їх до уряду. Метою навчання було не лише підготувати молодь до християнського вдосконалення, а й формування в ній професійні риси лицарства та якості воїна-захисника.

Пізніше, у XVI–XVIII століттях, освітній підхід в українському козацтві ґрунтувався на принципах народності, демократизму та гуманізму. У школах запорізьких козаків вважали найвищими цінностями саме патріотизм, готовність віддати життя за свободу країни, чесність та взаємодопомогу. Українське козацтво виявляло зацікавленість у розвитку освіти, підтримувало православні братства та їхні навчальні заклади, а також відстоювало збереження національного духу, православної віри та патріотичного виховання [12].

Козацька педагогіка, виокремлена як невід’ємна частина української етнопедагогіки, втілює столітні традиції виховання молоді, які проходили випробування часом. Козацьке виховання дітей вирізнялося національною самобутністю в цілях, завданнях, традиціях та засобах впливу на особистість. Система навчання та виховання, практикована серед козацької молоді, визначалася цілісністю та розмаїттям ідей і принципів козацької виховної мудрості, що охоплювала як теоретичну, так і практичну складові козацької педагогіки. Основні завдання козацької педагогіки включають готування фізично здорових воїнів-захисників рідної нації від чужоземного поневолення та ворожої агресії, виховання українського козацького характеру та національних цінностей у підростаючому поколінні, формування лицарських якостей, патріотизму та моральних чеснот, а також підготовка громадян, які сприяють розвитку різних сфер життєдіяльності народу на світовому рівні [18].

Досвід Братської школи був пов’язаний з вихованням патріотичних почуттів, поваги до українства, утвердженням етнічного характеру української духовності. Львівська братська школа (1586) була першою братською школою підвищеного типу, за організацією навчання і виховання перевершувала подібні західноєвропейські школи. Хоча братська школа прагнула, щоб її учні навчалися рідною мовою, вони також вивчали такі мови, як слов’янська,

грецька та польська.

Історична роль у розвитку національної освіти і культури належить Острозькій (1576) і Києво-Могилянській (1615, 1632) академіям, які готували кадри в багатьох галузях народного життя, науці, культурі, мистецтві та релігії [56]. Також у Києво-Могилянській академії значну увагу приділяли вихованню патріотичних почуттів.

На цей період припадає діяльність полеміста і педагога М. Смотрицького, у творах якого розвиваються прогресивні педагогічні ідеї. Був директором Братської школи в Києві, а потім викладачем Києво-Могилянської академії. Він написав вісімнадцять книг, пропагував патріотичні виховні ідеї, закликав протистояти соціальному і національному гнобленню, популяризував освіту серед народу.

Наприкінці XVI століття центр культурно-історичного розвитку України перемістився на Запоріжжя у східну Наддніпрянщину. Там крізь терни польської шляхти та царського кріпацтва продовжували розвиватися основи української освіти, школи та засади національного виховання. Виникли козацькі школи в яких головною метою навчання є виховання в дітей любові до народу та готовності пожертвувати своїм життям за волю України. Головним завданням козацької педагогіки була: підготовка сильних, здорових, відважних воїнів – захисників України від іноземного поневолення; передавати національний характер і світогляд України, національні та загальнолюдські цінності. формувати високих лицарських якостей, поваги до старших, доброзичливості. Ідеалом козацького виховання була вільна і незламна людина, яка спиралася на народну традицію для розвитку своєї культури та розбудови незалежної держави. Формуванню патріотизму у дітей та молоді сприяло народне виховання, яке включало пісні, думи, легенди про козаччину, героїчну боротьбу з іноземними ворогами, виховання засобами народної творчості, які були пройняті волелюбним козацьким духом, пізнавально-виховним потенціалом національної символіки.

Величезний вплив на виховання молоді мали українські народні думи та

історичні пісні, Кобзар, козацькі літописи («Літопис Самовидця», літописи Г. Граб'янки і С. Величка, Густинський літопис), а також історико-меморіальні зали роботи («Синопис»). Ця доба принесла світу видатних діячів культури, письменників, педагогів як Л. Баранович, І. Гізель, Л. Зизаній, Є. Славинецький, М. Смотрицький і Г. Смотрицький, Ф. Прокопович, С. Яворський та ін.

Ідеї демократизму, гуманізму, націоналізму та патріотизму Г. Сковороди відіграють вирішальну роль в системі педагогічних поглядів. Письменник, педагог і громадський діяч І. Котляревський (1769–1838) вважав, що метою виховання є виховання громадян, корисних Батьківщині та її народу, високоосвічених патріотів. Т. Шевченко вважає, що вихована людина повинна бути високоморальною, палко любити свою Батьківщину, усвідомлювати свою відповідальність перед суспільством, ненавидіти брехню, лицемірство та лестоші. Основою і джерелом людського щастя цей мислитель вважав вільну і суспільно корисну працю. Як палкий патріот, він провів велику роботу з ідейного озброєння та виховання народу до боротьби за незалежну і суверенну державу. Письменник О. Духнович (1803–1865) обстоював ідею національного виховання, вважав мову важливою рисою, виступав за те, щоб навчання в школах Закарпаття було рідною мовою, створювати систему освіти, яка б відповідала історичним і національним традиціям народу. Особливим засобом цього виховання має бути народна пісня, яка пробуджує і виховує любов до Батьківщини. Метою виховання є перш за все сформувати громадянина і патріота. Для цього необхідно розвивати в людині вроджені якості і відповідно до цих якостей розвивати її духовно, розумово, морально і фізично. Педагогічна діяльність К. Ушинського (1824–1870) мала великий вплив на розвиток вітчизняної просвітницької думки XIX ст. Він займався просвітницькою діяльністю, палко відстоював ідеї народності в освіті. Вважав, що саме народність є основою виховання у підростаючого покоління патріотизму, любові до Батьківщини, духу народу.

Друга половина XIX ст. українське національне виховання та виховання

зазнають глибоких змін. Робляться спроби запровадити україномовне навчання, постійно розширюється зміст освіти, створюються різноманітні просвітницькі товариства, поступово відновлюється національна система освіти виховання [35, с. 291-321].

Свого часу В. Липинський – український історик, дипломат і український консервативний теоретик писав: «Бути патріотом – це значить бажати всіма силами своєї душі створення людського, державного і політичного співжиття людей, що житимуть на Українській землі, а не мріяти про втоплення у Дніпрі більшості своїх же власних земляків. Бути патріотом – це значить шукати задоволення не в тім, «щоб бути українцем», а в тім, щоб було честю носити ім'я українця. Бути патріотом – це значить вимагати гарних і добрих учинків від себе, як від українця, а не ненавидіти інших тому, що вони «не українці». Врешті, бути патріотом, це значить, будучи українцем, виховувати в собі громадські, політичні, державотворчі прикмети...» [53].

Також можна зазначити про велику заслугу письменника, історика, фольклориста, педагога і громадського діяча П. Куліша (1819–1897). Переконавшись у необхідності українського підручника для вивчення «першої науки письменства», він написав «Граматику» з метою виховання в дітей любові до Батьківщини, її народу, її історії та культури, і вибрав змістовні навчальні тексти, спрямовані на виховання високих патріотичних почуттів: розповіді про славне минуле українського народу, відомості про видатних історичних осіб, пам'ятки культури та уривки з фольклору. М. Корф (1834–1883) – педагог, методист, організатор народної освіти, засновник земської школи в Україні, який створив початкову школу нового типу – земську трирічну школу. Метою шкільного виховання було виховання інтелектуально і духовно розвиненої особистості, здатної до самоосвіти, якій притаманні патріотизм, чесність, справедливість, любов до праці та дотримання дисципліни. Моральне виховання повинно проходити через кожен урок [35].

Далі настала ера Радянського Союзу, під час якої робітничий клас став непохитним поборником патріотизму, як стверджували радянські суспільно

знавці [38, с. 18].

На розвиток патріотичних настроїв та національної самосвідомості українського населення великий вплив мали і повстанські рухи в Україні. У різні періоди історії активний спротив і захист національних інтересів відігравали вирішальну роль у зміцненні патріотичних цінностей. Історичне підґрунтя цих рухів можна простежити до початку ХХ ст., коли Україна перебувала під контролем різних іноземних держав, у тому числі Російської імперії та Радянського Союзу. У 1929 р. була заснована Організація Українських Націоналістів (ОУН), лідери якої виступали за створення незалежної української держави. Активне формування ОУН Української Повстанської Армії (УПА) під час Другої світової війни стало переломним моментом у боротьбі за незалежність України. Збройний опір УПА як нацистським, так і радянським військам надихнув наступні покоління українців на продовження боротьби за свободу та суверенітет [39; 34].

На формування національної ідентичності та патріотизму в Україні значний вплив мали дії та ідеологія українського повстанського руху. Вирішальну роль у вихованні почуття гордості та любові до України відіграло національно-патріотичне виховання, яке випливає з історії цих рухів, зокрема героїки визвольного руху та здобутків різноманітних повстань. Дисидентський рух у 1960-х роках, а також національно-демократичне відродження наприкінці 1980-х – початку 1990-х років черпали натхнення у боротьбі УПА та відіграли певну роль у формуванні національної ідентичності, зосередженої навколо захисту українських цінностей і звичаїв. Крім того, суттєвим елементом розвитку сильної національної свідомості особистості було виховання захоплення та прихильності до української мови [13].

Незмінний вплив українських повстанських рухів полягає в довговічній спадщині як символів непокори та любові до своєї країни. Пам'ять про УПА та інших повстанців є постійним джерелом натхнення для українців, спонукає їх захищати свої права та зберігати суверенітет своєї країни. Історичне значення цих рухів породило національно-патріотичне виховання, невід'ємний елемент

української ідентичності, який виховує патріотизм у молодого покоління. Усвідомлюючи значення повстанського руху, українська влада встановила численні пам'ятники та меморіали як данину пам'яті тим, хто мужньо боровся за незалежність України. Загалом українські повстанські рухи відіграли вирішальну роль у формуванні національної ідентичності країни та вихованні почуття патріотизму, яке продовжує надихати українців і сьогодні [48; 57].

Яскравим виявом радянського патріотизму був і масовий героїзм у роки німецько-радянської війни [38, с. 18]. Друга світова війна, частиною якої була німецько-радянська війна, мала величезне значення в історії України відіграла ключову роль у розвитку радянського патріотизму. Ця війна, яка тривала з 1939 по 1945 рік, стала свідком запеклої битви Радянського Союзу проти нацистської Німеччини, що призвело до втрат незліченної кількості життів і масового руйнування інфраструктури. Історична обстановка, що передувала війні, поряд з остаточним тріумфом Радянського Союзу значно вплинула на патріотичні настрої його народу. Протягом усієї війни як солдати, так і мирні жителі виявляли безприкладну хоробрість і самовідданість, ризикуючи життям, захищаючи свою державу та співгромадян. Це стало випробуванням на стійкість і стабільність Радянського Союзу, а жертви, принесені його народом у цей період, назавжди закарбувалися в колективній пам'яті та відзначалися. Крім того, війна підкреслила важливість єдності та співпраці. Війна також підкреслила важливість міжетнічного та міжнародного спілкування, коли люди різного походження збиралися разом, щоб боротися зі спільним ворогом. Загалом Друга світова війна залишається переломним періодом у формуванні патріотизму в Україні та на пострадянському просторі [11; 9].

У сучасних умовах демократичного суспільства патріотизм піднявся на вищий рівень, поширився на населення країни, проник в усі сфери суспільного життя, має спрямований характер і виявляється у свідомих настроях людей до праці, суспільно-політичної діяльності, непримиримості до будь-яких порушень прав людини, норм і правил демократичного співжиття. Тому патріотизм є одним із найважливіших чинників розвитку демократичного суспільства.

У процесі розвитку України патріотизм живився не лише прогресивною патріотичною традицією українців, а й кращими зразками патріотичних традицій інших країн і народів, світового демократичного руху, збагачуючи їх історичними здобутками Батьківщини. Формування патріотизму, гордості за суверенну державу, волі до захисту справжньої демократії, ідеї інтересів народу в серцях громадян України, а насамперед підростаючого покоління, має стати одним із найважливіших завдань нової Сучасної системи патріотичного виховання [38, с. 18].

Отже, зрозуміло, що патріотичне виховання було необхідним завжди, але сьогодні воно набуло ще більшого значення. Агресія Росії викликала хвилю патріотизму, яка сколихнула всю Україну. Самоорганізація громадянського суспільства, самовідданість та героїзм простих українців, військовослужбовців та волонтерів стали одним із вирішальних чинників у припиненні агресорів.

Патріотичне виховання має чітку мету – підготовка до захисту Батьківщини, і є важливою складовою системи національної безпеки України. У сучасних умовах першочерговим завданням є теоретичне переосмислення основ патріотизму та формування нового підходу до виховання патріотизму молоді. Патріотичне виховання, як невід’ємна частина національно-патріотичного виховання, має забезпечити виховання самодостатнього громадянина-патріота України, гуманіста та демократа, готового виконувати свій громадянський обов’язок, успадковувати духовні та культурні надбання українського народу [53].

Нині, в силу багатьох історичних причин і нових причин, питання виховання національного патріотизму стає все більш актуальним. Його успішній реалізації завадили російсько-українська війна та певні негативні тенденції в суспільстві, що відбилися на поведінці людей. Такими є складність вирішення одночасно минулого, теперішнього та майбутнього України на тлі російського вторгнення; синдром історичних очікувань як спосіб виживання; невизначеність стратегій суспільного розвитку; невизначеність ситуації демократії, поваги до прав людини та верховенство закону; пасивний

патерналізм; психічне виснаження; домінування цінностей, пов'язаних із основними потребами; пріоритет матеріальних мотивів; нормування низького рівня життя; низькі горизонти планування; імміграційні настрої; зниження національних освітніх стандартів; пасивність громадянського суспільства, постійне розчарування; недостатня інтегрованість; недовіра між людьми та владою; соціальна апатія, соціальна апатія; нездатність розраховувати на власні сили; тривале виховання на іншій культурі й чужих цінностях; пристосуванство; недостатнє залучення юнацтва до лідерства в організації колективних справ тощо. Війна вже за кілька місяців разюче змінила світогляд більшості українців, однак проблема національно-патріотичного виховання не стала менш актуальною.

Війна реалізувала апріорні, забуті та «відкладені» цінності, такі як любов до свободи та гідність; екзистенційне право тисячолітнього народу в Центральній Європі на існування, гідне життя та власний вибір; на захист себе, свою родину, свою громаду, свою національну ідентичність, державні інтереси; свою здатність служити інтересам країни; потребу служити народу, Україні; братерство; відповідальність за свої рішення, дії та поведінку, громадянську діяльність, благодійність, волонтерство; жертвність; розвиток ставлення до захисників як до героїв; ідейна зрілість; здатність протистояти зовнішньому впливу та ворожим ідеологіям [5, с. 8-9].

Образом для формування нового патріотизму в Україні стає модель «Запорізької Січі» – символ української національної ідентичності та опору іноземній агресії. Ця модель представляє цінності мужності, хоробрості та самовідданості перед обличчям лиха, які є важливими для нової хвилі патріотизму. Образ патріота втілює покійний «кіборг», історик, депутат Запорізької міської ради В. Зайцев. Життя та жертвність В. Зайцева є прикладом ідеалів нового патріотизму, а його спадщина надихає багатьох українців.

Життя і творчість В. Зайцева відіграли значну роль у формуванні нового патріотизму в Україні. Як історик і депутат Запорізької міської ради він був

глибоко відданий справі збереження та популяризації української культури та спадщини. Проте саме служба «кіборгом» у боях за Україну на Донеччині зробила його символом нового патріотизму. Хоробрість і самовідданість Зайцева у захисті країни від зовнішньої агресії втілили цінності нового патріотизму, надихнувши багатьох українців піти його стопами.

Спадщина В. Зайцева продовжує надихати та формувати новий патріотизм в Україні. Його жертвовність і відданість справі захисту Батьківщини заслужили йому місце в історії України як справжнього патріота та героя. Його життя та діяльність демонструють важливість збереження та популяризації української культури та спадщини, а також протистояння іноземній агресії. Його приклад служить нагадуванням про те, що новий патріотизм полягає не лише в захисті своєї країни, але й у відстоюванні цінностей мужності, відваги та самовідданості перед лицем лиха. Оскільки Україна продовжує стикатися з новими викликами, спадщина В. Зайцева, безсумнівно, продовжуватиме надихати та спрямовувати націю вперед [25; 62; 15].

Також яскравим проявом патріотизму з початку війни в Україні стала участь дітей у різноманітних благодійних акціях, до яких діти беруть активну та стихійну участь. Так, діти разом із дорослими в'яжуть маскувальні сітки для збройних сил, шкарпетки для захисників в окопах, виготовляють браслети, різноманітні скульптури та сувеніри, які продають, щоб виручені кошти передали нашим мужнім воїнам. Подібні акції носять назви: «Зігрій солдата», «Домашні смаколики за донати для ЗСУ», «Сувеніри за донати» тощо. ЗМІ та соціальні мережі розміщують багато інформації про такі акції. Поширеною практикою стало також те, що діти власною працею, зусиллями та талантом беруть участь у різноманітних благодійних концертах, збираючи кошти на придбання речей першої необхідності для наших захисників. Особливою подією можна назвати участь дітей у благодійних акціях, які проводяться у соціальних мережах, а саме: пошук спонсорів-майстринь для виготовлення різноманітних харчових чи декоративних сувенірів та проведення розіграшів, участь у «Кава-зустрічах за донати на Збройні сили України» тощо. Наші діти

вміють не тільки малювати патріотичні картини, писати патріотичні вірші та писати проникливі листи нашим захисникам, а й з великим ентузіазмом беруть участь у виготовленні необхідних речей та зборі коштів, що є і буде гордістю всієї країни. Часто навіть заперечуючи власні потреби та домагання. Збір речей для дітей, які втратили домівку, також свідчить про наполегливість і доброту дітей. Діти-волонтери охоче діляться своїм одягом, іграшками та разом з батьками купують предмети першої необхідності, продукти, медичні препарати тощо. Зворушливим і незаперечним фактом є те, що діти надають свою підтримку дітям-переселенцям, тим самим залучають їх до суспільно-корисних справ і роблять це разом [47].

Аналізуючи історичні контексти та вплив подій минулого, стало очевидно, що патріотичне виховання має глибокі корені, які тягнуться від стародавніх часів до сучасності. Історичне значення цього процесу охоплює не лише утвердження та збереження національних цінностей, а й активну участь та залучення молодого покоління у формуванні національної свідомості та сприяння утвердженню самостійної майбутньої країни. Але не слід забувати, що у студентів є свої вікові особливості окрім навколишніх чинників, які також впливають на їх почуття патріотизму та єдності.

1.2. Чинники впливу на процес виховання сучасних студентів

Навчально-виховний процес у вищій школі суттєво відрізняється від шкільного саме орієнтацією студентів на оволодіння навиками і методами самостійної навчальної і науково-дослідної роботи, переходом освіти на самоосвіту, а також самостійним організуванням студентами своєї поведінки та наявністю ціннісних відносин і орієнтацій [61, с. 48-49].

Старший юнацький або студентський вік (17-23 років) як спеціальний об'єкт психолого-педагогічних досліджень виділений порівняно недавно (у 70-ті роки ХХ століття), коли інтенсифікувалися дослідження в галузі педагогіки

та методики викладання у вищій школі [55].

Студентство – найбільш культурна частина молоді в усіх країнах, яка є важливим джерелом відтворення інтелігенції. У науковій літературі ще немає повного визначення поняття «студентство», як і немає однозначного тлумачення характеру та специфіки праці студентства. Однак є значний інтерес до цієї соціальної групи, що, насамперед, пояснюється необхідністю підвищення якості підготовки фахівців.

«Студент» у перекладі з латинської означає «той, котрий сумлінно працює», «той, хто бажає знання». За визначенням А. Власенко, «студентство – це особлива соціальна група, що формується з різних соціальних утворень суспільства й характеризується особливими умовами життя, праці, побуту, особливою суспільною поведінкою та психологією, для якої набуття знань і підготовка себе для майбутньої роботи в суспільному виробництві, науці й культури є головним й у більшому ступені основним заняттям» [4].

Студентство – це мобільна група, метою існування якої є організована за певною програмою підготовка до виконання професійних і соціальних ролей у матеріальному та духовному виробництві. Важливою особливістю студентства є те, що активна взаємодія з різними соціальними інститутами суспільства, а також специфіка навчання у вищому навчальному закладі створюють для студентів значні можливості для спілкування. Тому досить висока інтенсивність спілкування – це специфічна риса студентства [26].

Студентство – це особлива складова суспільства, яка має як типові для сучасної молоді риси так і особливості. Особливо для України портрет сучасного молодого покоління, створений за соціологічними дослідженнями, має певні типові характеристики молоді:

- вона стає більш прагматичною та незалежною у своїх діях. Вона більше покладається на власні сили та здібності, а не на державу чи когось у вирішенні своїх проблем. Значно знижений патерналізм;

- участь у громадській діяльності, діяльності політичних партій та громадських організацій загалом низька. Цей процес відбувається в контексті

значної активності невеликих груп молодих громадян, орієнтованих на політичну діяльність;

- загалом має бажання вчитися, здобувати вищу освіту, що веде до більшої впевненості в житті, саморозвитку та самореалізації;

- характеризується занепадом культурних потреб, певною кризою ідеалів, втратою духовних орієнтирів (О. Яременко, М. Лукашевич та ін.).

Водночас студентська молодь має свою специфіку. Студентство – це в першу чергу особливий віковий період, період переходу «від старшого шкільного віку до дорослості», місток між дитинством і дорослим життям. Цей період характеризується настанням психологічної і фізичної зрілості. Однак особистісне формування молоді людини відбувається досить складно, має свої протиріччя і труднощі, які необхідно урахувати в навчально-виховному процесі [55].

Як первинний об'єкт педагогічної діяльності важливо визначити потреби студентів для забезпечення ефективного навчання. Потреби студентів можуть відрізнятися залежно від їх віку, походження та культурного контексту. Тому вкрай важливо провести ретельну оцінку потреб, щоб визначити конкретні потреби кожного учня. Ці потреби можуть включати академічні потреби, такі як вдосконалення навичок читання чи письма, а також соціально-емоційні потреби, такі як підвищення самооцінки або розвиток позитивних стосунків з однолітками. Розуміючи потреби студентів, викладачі можуть адаптувати свої педагогічні підходи відповідно до унікальних потреб кожного студента, що призводить до більш ефективного та захоплюючого досвіду навчання.

Ще одним важливим аспектом є мотивація студентів. Мотивація відноситься до внутрішніх або зовнішніх факторів, які спонукають людей діяти або проявляти певну поведінку. У контексті освіти мотивація до навчання є вирішальним фактором, який може суттєво вплинути на залученість і досягнення студентів. Педагоги можуть використовувати різноманітні педагогічні прийоми, щоб мотивувати учнів, наприклад, ставити складні, але здійсненні завдання, пропонувати змістовний зворотний зв'язок і створювати

позитивне та сприятливе навчальне середовище. Виховуючи в учнів почуття мотивації та залученості, педагоги можуть сприяти ефективному навчанню та допомагати учням повністю розкрити свій потенціал. Основні стимули, що підтримують студентів у процесі навчання, можна розділити на внутрішні та зовнішні.

Серед внутрішніх мотивів навчання у студентів варто відзначити загальний розвиток та самовдосконалення, бажання освоювати знання для їх подальшої реалізації у професійній сфері, збагачення інтелекту, отримання інформації, розуміння та усвідомлення матеріалу під час занять, вибір необхідних знань, задоволення від спілкування з викладачами, радість від самого навчання, внутрішній прагнення стати більш компетентними через освітній процес.

Щодо зовнішніх мотивів навчання, найбільш значущими для студентів можуть бути отримання похвали за покращення своїх попередніх досягнень, визнання за здібності та успіхи в навчанні, працьовитість та працездатність, конкуренція, усвідомлення майбутньої професійної кар'єри та отримання диплому, відчуття відповідальності, совість і почуття обов'язку, підтримка та схвалення з боку батьків, друзів і педагогів, бажання досягти успіху, побудувати кар'єру та заснувати сім'ю.

У період воєнних конфліктів студенти можуть зіткнутися з унікальними труднощами, які можуть вплинути на їх освітні можливості та загальний стан благополуччя. Однією з важливих аспектів під час війни є психологічні виклики, особливо щодо психічного здоров'я та розвитку молоді. Трагічні та жахливі події, які властиві воєнному часу, стають значущими факторами стресу, які можуть суттєво вплинути на емоційний стан дорослих, і для незрілої дитячої психіки вони можуть призвести до непоправної шкоди [50].

Також стикаються з такими проблемами як:

- повітряні сигнали тривоги. І якщо вони відбуваються протягом дня, пара буде перервана, доки сигнал не закінчиться (вона може тривати кілька годин і логічно, що заняття продовжується за розкладом, пара просто

пропадає). Коли вночі спрацьовує тривога і діти змушені ховатися в підвалі, то продуктивність їхнього навчання вранці дорівнює нулю, тому що людям природно потрібен повноцінний нічний відпочинок;

- вимкнення електроенергії. Дистанційне навчання вимагає від студентів і викладачів постійного доступу до Інтернету. У той же час відключення електроенергії не дозволяє ввімкнути комп'ютер (адже зручніше дивитися демонстрацію на комп'ютері), переконатися, щоб смартфон працював протягом необхідного часу, а Інтернет у цьому випадку буде відсутній або дуже слабкий;

- не варто забувати про те, що члени багатьох сімей пішли захищати батьківщину і тому сюди варто додати постійне почуття тривожності, стреси і т.д. Відповідно, ключовими викликами освітнього процесу в умовах війни є нестабільні умови навчання, обмеженість способів організації навчально-пізнавальної діяльності, зниження мотивації та нестабільний психоемоційний стан студентів та викладачів [29].

Педагогам важливо знати про ці проблеми та надавати підтримку та ресурси, щоб допомогти учням подолати ці перешкоди. Це може включати надання допомоги з урахуванням травм, надання доступу до послуг психічного здоров'я та створення безпечного та інклюзивного навчального середовища. Вирішуючи проблеми, з якими стикаються студенти під час війни, педагоги можуть допомогти забезпечити кожному студенту доступ до якісної освіти та підтримки, необхідної для процвітання.

Розглядаючи мотиви студентів та виявлені проблеми, з якими вони можуть стикатися в процесі навчання, важливо також зазначити про вікові особливості цієї групи. Можна виділити характерні особливості цього періоду:

І курс. На перших курсах складається студентський колектив, формуються навички й уміння раціональної розумової праці, усвідомлюється покликання до вибраної праці, дозвілля, побут, устанавлюється система роботи щодо самоосвіти та самовиховання професійно-значущих якостей. На першому курсі кількість «діад» і «тріад» (мікрогруп, об'єднаних дружніми відносинами) у групах незчисленне. У першокурсників часто можна спостерігати досить

різкий перехід від захоплюючого очікування при надходженні до вищого навчального закладу й у перші місяці навчання в ньому – до скептичного, критичного й іронічного ставлення до викладачів, режиму ЗВО [26]. Гостра критика інших людей часто поєднується у студентів з не менш гострою самокритикою. Але самооцінка в них є суперечною і часом нереалістичною. Вона здійснюється шляхом порівняння ідеального і реального «Я». Разом з тим образ ідеального «Я» ще не ствердився і може бути випадковим, а реальне «Я» сприймається нечітко й ілюзорно. Це викликає внутрішню невпевненість у собі, що часто супроводжується зовнішньою різкістю та розв'язністю [45]. Тут відбувається адаптація студента до умов вищої школи, її форм, методів. Разом з тим, цей період характеризується адаптацією до нових форм і стосунків колективного життя, зміною соціальних ролей. Часто поведінка студентів характеризується високим ступенем конформізму (пасивне, пристосовницьке прийняття наявних порядків, правил, норм у поведінці), відсутністю диференціації власних ролей у поведінці [59, с. 40]. Фізичний розвиток підлітків сприяє усуненню диспропорцій, характерних для цього вікового періоду. Відбувається згладжування непропорційності у рості кінцівок і тулуба, збільшується відносний об'єм грудної клітки, відбувається вирівнювання співвідношення маси тіла та об'єму серця. Також має місце ліквідація відставання у розвитку серцево-судинної системи, зростання м'язової сили, а також покращення фізичної працездатності та витривалості. Координація рухів підлітків підтягується за всіма характеристиками, наближаючись до рівнів дорослих. У цей період, як правило, завершується статеве дозрівання, хоча загальний темп росту може сповільнитися, проте фізична сила та здоров'я продовжують зміцнюватися. Юнаки відзначаються високою фізичною працездатністю та меншою втомлюваністю, що іноді може призвести до переоцінки своїх можливостей та невміння реально оцінювати фізичні зусилля. Розвиток нервової системи досягає високого рівня, що призводить до ряду конкретних особливостей у сфері пізнавальної діяльності, емоційно-почуттєвої сфери та вольових процесів. На цьому етапі важливе значення набуває

абстрактне мислення, спрямоване на глибше розуміння суті та причинно-наслідкових зв'язків предметів і явищ. Аналітико-синтетична діяльність стає переважаючою в мисленні, проявляється схильність до порівнянь, а також зростає бажання розуміти діалектичну сутність явищ у їх протиріччях і взаємозв'язках, кількісних і якісних змінах [55]. Студент здатен засвоїти значний обсяг навчальної інформації, але в цьому періоді можуть виникати різні труднощі. Серед них можна виокремити негативні враження, пов'язані з відокремленням від шкільного колективу та втратою взаємопідтримки й моральної підтримки колишніх однокласників. Також може виникнути невизначеність у мотивації вибору професії, недостатня психологічна готовність до неї, відсутність щоденного контролю з боку педагогів, неуміння здійснювати самоконтроль у поведінці та діяльності. Інші труднощі включають правильне планування життєдіяльності (робота та відпочинок) в нових умовах, невміння налагоджувати побут і самообслуговування, особливо при переході з домашнього середовища до гуртожитку. Крім того, може відсутність навичок самостійної роботи, неуміння конспектувати, працювати з первинними джерелами, словниками, довідниками та покажчиками [46].

На II курсі практично кожен студент представляє певну групу, яка виділяється своєю спеціалізацією, спільними світоглядними позиціями і інтересами. Цей період визначають як час максимального навчання, інтенсивного розвитку загальнонавчальних умінь і навичок, освоєння основ загальної культури суспільства та закладання фундаменту базової підготовки і загальних компетенцій. Пам'ять у цей період досягає високого рівня розвитку, проте студент не завжди здатен повністю опрацювати всю отриману інформацію, оскільки мислення в цей час відстає від пам'яті. Процес адаптації до середовища в основному завершений. У житті студентів інтенсивно взаємодіють всі форми навчання та виховання. Студенти отримують загальну підготовку, розвиваються їхні широкі культурні інтереси та потреби [46].

На III курсі студенти розпочинають спеціалізацію, що веде до формування інтересу до наукової роботи та виникнення професійно важливих

мотивів. В цей період розпочинається професійна адаптація. Студенти переходять до самостійного управління власною поведінкою та діяльністю, беруть на себе відповідальність за власне життя, враховуючи успіхи та невдачі. Загальний інтерес до спеціалізації часто призводить до обмеження сфери різноманітних особистісних інтересів. З цього моменту формування особистості в університеті визначається основними аспектами спеціалізації [46].

IV курс, відповідно до двоступеневої системи професійної підготовки, настає період інтенсивного професійного розвитку, який завершується отриманням диплома бакалавра. Студенти отримують перше реальне знайомство із спеціальністю під час навчальної практики та виконання дипломної роботи. У їхній поведінці відзначається інтенсивний пошук більш раціональних методів та форм спеціальної підготовки, а також переосмислення багатьох цінностей життя. Студенти приймають рішення про подальше навчання в магістратурі, виникає перспектива швидкого завершення навчання у вищому навчальному закладі, що сприяє формуванню чітких практичних уявлень про майбутню професійну діяльність. Нові актуальні цінності проявляються, пов'язані з матеріальним станом, сімейним благополуччям, місцем роботи та іншими аспектами. Студенти поступово відходять від колективних форм життя у виші [46]. У цей час у студентів формуються остаточні життєві плани, з'являється здатність до проектування власної особистості, її наближення до умов обраної професії, відбувається становлення ціннісних орієнтацій. Поведінці студентів властива цілеспрямованість, налаштованість на участь у науково-дослідній роботі, на формування культури розумової праці та доцільного дозвілля.

V курс обумовлює появу в студентів нових цінностей особистого та суспільного життя, майбутньої професійної діяльності [26]. Також значний вплив має зацікавленість протилежною статтю і прагнення знайти собі життєвого партнера. Але в сучасний час ми спостерігаємо тенденцію до зменшення кількості шлюбів у студентському віці, а також збільшення

відносної частки громадських об'єднань порівняно з офіційними шлюбами. Молодь віддає перевагу спочатку знаходженню майбутнього місця роботи, можливості отримання стабільного доходу та влаштування в житті, і лише потім думає про створення сім'ї [46].

Ключовою передумовою для успішного та всебічного розвитку кожного студента є розуміння ним власної унікальності та індивідуальності. Індивідуальність визначається особливістю психіки кожної особистості, її унікальністю, яка виявляється у рисах темпераменту, характеру, емоційній та вольовій сферах, а також у сферах інтересів, потреб та здібностей.

Необхідно також пам'ятати, що студенти мають свої права та обов'язки, які вони повинні дотримуватись. Права та обов'язки студентів визначені законами України «Про освіту», «Про вищу освіту», Положенням про вищий навчальний заклад. Здобувачі освіти мають право:

- навчання протягом життя та академічна мобільність;
- індивідуальну освітню траєкторію, що реалізується, зокрема, через вільний вибір видів, форм і темпу здобуття освіти, закладів освіти і запропонованих ними освітніх програм, навчальних дисциплін та рівня їх складності, методів і засобів навчання;
- якісні освітні послуги;
- справедливе та об'єктивне оцінювання результатів навчання;
- відзначення успіхів у своїй діяльності;
- свободу творчої, спортивної, оздоровчої, культурної, просвітницької, наукової і науково-технічної діяльності тощо;
- безпечні та нешкідливі умови навчання, утримання і праці;
- повагу людської гідності;
- захист під час освітнього процесу від приниження честі та гідності, будь-яких форм насильства та експлуатації, булінгу (цькування), дискримінації за будь-якою ознакою, пропаганди та агітації, що завдають шкоди здоров'ю здобувача освіти;
- отримання соціальних та психолого-педагогічних послуг як особа, яка

постраждала від буллінгу (цькування), стала його свідком або вчинила буллінг (цькування);

- користування бібліотекою, навчальною, науковою, виробничою, культурною, спортивною, побутовою, оздоровчою інфраструктурою закладу освіти та послугами його структурних підрозділів у порядку, встановленому закладом освіти відповідно до спеціальних законів;

- доступ до інформаційних ресурсів і комунікацій, що використовуються в освітньому процесі та науковій діяльності;

- забезпечення стипендіями у порядку, встановленому Кабінетом Міністрів України;

- трудову діяльність у позанавчальний час;

- збереження місця навчання на період проходження строкової військової служби, військової служби за призовом під час мобілізації, на особливий період, військової служби за призовом осіб із числа резервістів в особливий період;

- особисту або через своїх законних представників участь у громадському самоврядуванні та управлінні закладом освіти;

- самостійну або через своїх законних представників реєстрацію на державних інформаційних ресурсах та державних веб-платформах

- дистанційного навчання;

- інші необхідні умови для здобуття освіти, у тому числі для осіб з особливими освітніми потребами та із соціально незахищених верств населення.

Здобувачі освіти зобов'язані:

- виконувати вимоги освітньої програми (індивідуального навчального плану за його наявності), дотримуючись принципу академічної доброчесності, та досягти результатів навчання, передбачених стандартом освіти для відповідного рівня освіти;

- поважати гідність, права, свободи та законні інтереси всіх учасників освітнього процесу, дотримуватися етичних норм;

- відповідально та дбайливо ставитися до власного здоров'я, здоров'я оточуючих, довкілля;
- дотримуватися установчих документів, правил внутрішнього розпорядку закладу освіти, а також умов договору про надання освітніх послуг (за його наявності);
- повідомляти керівництво закладу освіти про факти буллінгу (цькування) стосовно здобувачів освіти, педагогічних, науково-педагогічних, наукових працівників, інших осіб, які залучаються до освітнього процесу, свідком яких вони були особисто або про які отримали достовірну інформацію від інших осіб [43; 40].

Права та обов'язки студентів можуть бути використані як інструмент для розвитку патріотизму. Освіта про права та свободи, що належать кожному громадянину, а також активна участь у студентському самоврядуванні та громадських ініціативах можуть сприяти усвідомленню важливості активної громадянської позиції та взаємодії для благополуччя країни.

1.3. Зарубіжний досвід позааудиторної роботи, спрямованої на патріотичне виховання студентів

У навчальних закладах переважної більшості демократичних країн світу прищеплення учням поваги до державних символів зведено в ранг пріоритетних елементів патріотичного виховання. Так, у Японії початок занять, спортивних змагань, зустріч важливих гостей, проводи випускників обов'язково супроводжуються урочистим виконанням гімну і внесенням прапора. Перед прапором клянуться добре вчитися.

Позааудиторні заходи є важливою частиною студентського життя в Японії, і приблизно половина студентів університетів займається спортом або приєднується до творчих або культурних гуртків. Звісно ж основною метою навчання за кордоном є вивчення конкретної предметної галузі, але приєднання

до обраного клубу може бути цікавим способом збагатити загальний досвід, спілкуватися з людьми, які мають схожі інтереси, і завести нових друзів. Діяльність клубів та гуртків можна умовно розділити на два типи: спортивну та культурно-масову.

Спортивно-орієнтовані групи включають теніс, бейсбол, футбол, американський футбол, регбі, волейбол, легку атлетику, плавання і танці, не згадуючи про всі види традиційних японських видів спорту, таких як дзюдо, кюдо (стрільба з лука) або айкідо. Крім того, в багатьох університетах є групи з сноуборду та лиж, так що це може бути чудовою можливістю випробувати себе в зимових видах спорту. Але більше всього патріотичне спрямування є у таких спортивних гуртків:

Кюдо. Це мистецтво, часто називане японським стрільбою з лука. Воно виникло з давнього мистецтва використання лука та стріл як зброї, у поєднанні з принципами дзен та конфуціанства. Одне з відзначених відмінностей між кюдо та стрільбою з лука полягає в тому, що кюдо – це не лише спорт, і однією з його метою є зміцнення розумової концентрації. Кюдо виконується в кімоно, яке називається хакама.

Кендо. Кендо розвинулося з традиційних методів навчання самураїв приблизно у 16 столітті. У сучасному кендо кендоки борються один на один, використовуючи бамбукові мечі, які називаються сінай. Його часто порівнюють із західними видами спорту, такими як фехтування, але однією з метою кендо є тренування розуму. Також існують суворі правила, які диктують та ритуалізують методи нападу. Кендока носить хакама, як і в кюдо, а також захисне обладнання на голову, тулуб і т.д.

Дзюдо. Дзюдо також виникло з традиційних бойових мистецтв, і багато з вас, можливо, вже знайомі з ним, оскільки воно зараз популярне по всьому світу. Дзюдоїсти борються один на один на татамі і змагаються, використовуючи прийоми кидків і захоплень. Вони носять тип хакама, який називається дзюдо-гі.

Айкідо. У айкідо борються без зброї, замість цього воно вимагає

використання енергії, яку називають «кі». «Кі» – це невидима сила, яка, як говорять, існує в світі природи, і вона також відома як модель «Сили» у франшизі «Зоряні війни». У айкідо фізична сила відіграє незначну роль порівняно з іншими бойовими мистецтвами, що робить його популярним серед багатьох людей, незалежно від їх віку та статі.

Сєріндзі Кемпо. Бойове мистецтво, яке виходить до періоду Мейдзі. Його цілі – навчання самозахисту, розвиток розуму та зміцнення здоров'я. Засновник сформував це мистецтво на основі власних творчих ідей після навчання в Китаї.

Карате. Ймовірно, це один з найбільш відомих видів єдиноборств. Мета карате – захищати себе та контролювати супротивника, головним чином ударами руками і ногами. Воно було розроблено в Королівстві Рюкю (сучасна Окінава) з місцевих бойових мистецтв королівства з впливом різних китайських бойових дисциплін.

Існує безліч груп, присвячених культурній діяльності. Ось лише деякі з них: існують музичні клуби (такі як оркестри, хори та групи), клуби, пов'язані з фотографією і кіно, волонтерські групи та англomовні товариства (ESS), метою яких є підвищення рівня англійської мови членів. Серед культурних клубів є міжнародні групи, які сприяють дружбі між японськими та іноземними студентами. Зазвичай вони організують вечірки для полегшення спілкування студентів та події, на яких японські студенти ведуть іноземних студентів до туристичних місць Японії. Більше всього патріотичне спрямування є у таких клубів:

Садо. Також відомий як «японська чайна церемонія», був вдосконалений відомим майстром чаю Сен-но Рікю в 16 столітті. Спочатку він був задуманий як спосіб господаря вітати своїх гостей, подаючи їм чай маття (вид зеленого чаю), і тому садо приділяє таке ж значення стилю, як і емоціям, «серцю вітання гостей».

Кадо. Більш відоме як ікебана, з понад 500-річною історією – це традиційне японське мистецтво аранжування квітів. Вважається, що композиція з квітів і прикрашення їх красою допомагають відчутти зміну пори року та

збагачують розум.

Сёдо. Це вид каліграфії, для якого використовуються пензлик і чорнило, зване сумі. Головною метою є красиве написання літер. Цей вид мистецтва глибоко вкорінений в японському житті і навіть викладається в початкових школах. Останнім часом з'явилися і нові види сёдо. Наприклад, деякі приділяють стільки ж уваги красі письма, скільки і самому написанню [64].

Та участь у клубній діяльності має численні плюси. Японські клуби називають «складовою освіти», і в цьому вони відрізняються від клубної діяльності в інших країнах. Навчання командній роботі та співпраці є загальним для як спортивних, так і культурних клубів. Зокрема, у спортивних клубах існує строга ієрархія, що корисна для опанування етикету та правил. Зазначено, що участь у клубах підлітків впливає на навички спілкування та сприяє розвитку гармонійних стосунків.

У порівнянні із спортивними клубами, ієрархія в культурних клубах не така сувора. Це місце, де студенти можуть спільно поліпшувати свої навички та розширювати творчий потенціал.

Клуби, що вивчають традиційні японські бойові мистецтва і культуру, такі як спортивні клуби кендо і дзюдо, а також клуби культури квіткових композицій і чайних церемоній, надають важливу можливість вивчати традиції з перших вуст. Говорять, що такий досвід в чутливому віці надає значний вплив на передачу традиційної японської культури наступним поколінням [70; 66].

Актуальні також є позааудиторні заходи в Америці. Позааудиторні заходи допомагають студентам виявити свої інтереси і характер. Ці ініціативи також вказують на їхню здатність робити свій внесок, дотримуватися своїх зобов'язань та управляти своїм часом і пріоритетами.

Переваги позааудиторної діяльності:

- позакласна діяльність є продовженням академічної програми. Хоча такі заняття можуть бути організовані за віковими групами, наприклад, за програмами середньої школи, це не завжди так. Підліток може, наприклад, стати волонтером в місцевій благодійній організації або працювати неповний

робочий день. В певних випадках позакласні заходи мають вирішальне значення для вступу в коледж;

- багато коледжів і університетів цінують позакласні заходи, оскільки вони сприяють розвитку «цілісної особистості». Однак від позакласних заходів користь мають всі учні, незалежно від їхніх планів на післяшкільний час. Роботодавці хочуть наймати добре підготовлених кандидатів. Зрештою, позакласні заняття – чудовий додаток до першого резюме;

- участь у позакласних заходах старшої школи розширює коло спілкування вашого підлітка, розширює його інтереси та розвиває лідерські якості. Відповідно до досліджень, участь у позакласних заходах старшої школи дає позитивний довгостроковий ефект.

До них відносяться такі речі, як: легка атлетика; студентське самоврядування; громадська служба; робота; мистецтво; хобі; освітні та академічні клуби і т.д.. І давайте трішки детальніше розглянемо їх.

Легка атлетика. Спорт може бути однією з найпоширеніших позакласних дій, що приходить на думку. Практично всі середні школи пропонують спортивні програми, чи то університетські, молодші університетські, чи спортивні клуби. Слід уточнити у закладі освіти повний перелік спортивних програм, які фінансуються школою.

Кар'єрні та технічні студентські організації (CTSO). CTSO – це академічна та професійна діяльність, яка розширює можливості навчання в класі та забезпечує кар'єрно-орієнтовану освіту. Їх також відомо як організації професійно-технічної освіти (СТЕ). Ці організації пропонують заходи для сприяння соціальному та академічному прогресу. Вони акцентують на будівництві кар'єри, лідерстві, самопевності, комунікації та прийнятті рішень.

Академічні клуби. Академічні організації фокусуються на спеціалізованих галузях навчання чи досягнень. Приклади включають математичний клуб, науковий клуб, групу дебатів, клуб судової експертизи та Національне товариство честі.

Студентське самоврядування. Асоціація студентського самоврядування –

це відмінний спосіб розвинути лідерські якості та справити вплив. Студентські ради захищають інтереси студентів. Вони також організують танці, тижні духу, громадські роботи та збір коштів. Студенти можуть висунутися на різні посади або просто працювати волонтерами.

Модель ООН, сценарії судових процесів та дебати. Ці клуби – чудовий вибір для початківців політиків чи майбутніх адвокатів. Підлітки також можуть брати участь у місцевому управлінні. Деякі учні вже отримали місцеві посади, незважаючи на їхній юний вік. Це чудовий засіб покращення резюме!

Волонтерські та громадські організації. У більшості закладів освіти існують клуби добровольців або громадських робіт. Багато університетських округ вимагають, щоб учні працювали волонтерами для отримання диплому. Детальну інформацію про добровольчі організації, які фінансуються університетом, можна дізнатися в учнівського психолога. Існують також багато можливостей для волонтерства за межами закладу вищої освіти.

Мовні клуби. Зазвичай студенти відвідують уроки іноземної мови. Зазвичай для кожної мови, яку пропонує університет, є клуб, де учні можуть практикувати свої мовні навички. Ці групи фокусуються на культурній освіті та часто організують екскурсії або навіть поїздки за кордон.

Культурні організації. Культурні клуби створюють середовище для зустрічей та спілкування студентів із схожим досвідом. Їх діяльність дозволяє учням демонструвати свою культуру більш широкому університетському співтовариству.

Мистецтво. Драматичний гурток, оркестр, танці, хор та літературні журнали – ось лише кілька з численних позааудиторних заходів, пов'язаних з мистецтвом. Ці клуби ідеально підходять для студентів, які захоплені мистецтвом і хочуть проводити більше часу, вдосконалюючи свою майстерність. Вони також відмінно доповнюють мистецьку освіту в рамках звичайної університетської програми.

JROTC, група вправ та громадський повітряний патруль. Якщо студент цікавиться армією, участь в JROTC або громадському повітряному патрулі –

чудовий варіант. У багатьох закладах освіти, які пропонують JROTC, є класовий компонент та позааудиторні заходи, такі як тренувальні групи та кольорова охорона. Участь у будь-якій з них допоможе студентам виділитися серед вербувачів та підготувати їх до військової кар'єри [65; 69; 68].

Які ж відмінності позааудиторних занять в закордонних університетах? Однією з головних відмінностей позааудиторних занять в іноземних університетах є різноманітність пропозицій і доступність. У багатьох іноземних навчальних закладах студенти мають доступ до широкого спектру позакласних заходів, включаючи клуби, товариства та групи за інтересами, що задовольняють різноманітні інтереси та хобі. Ці заходи можуть спонсоруватися університетом або проводитися студентськими організаціями, і можуть включати все: від спортивних команд до культурних заходів. Навпаки, позааудиторні пропозиції в деяких українських університетах можуть бути обмеженими, зосереджуючись на академічних курсових роботах і не наголошуючи на неакадемічних заняттях. Ця відмінність у підходах може мати значний вплив на залученість студентів і загальну задоволеність досвідом навчання в університеті.

Ще однією ключовою відмінністю позааудиторних занять в закордонних університетах є акцент на практичних навичках і практичному навчанні. Багато іноземних навчальних закладів віддають перевагу експериментальному навчанню та пропонують студентам можливість отримати реальний досвід у вибраних сферах. Це може включати стажування, кооперативні програми або інші форми інтегрованого навчання. Надаючи студентам практичний досвід, ці програми можуть допомогти подолати розрив між академічною курсовою роботою та професійною практикою. Навпаки, українські університети можуть мати непропорційну увагу на лекціях і абстрактно-колективному навчанні, де менше часу приділяється практичним застосуванням у реальних умовах. Ця різниця в підходах може вплинути на готовність студентів до роботи та їх здатність застосовувати свої знання на практиці.

Нарешті, позааудиторні заняття в іноземних університетах часто

інтегрують студентів із професійними мережами та експертами галузі. Багато університетів встановили партнерські відносини з місцевими підприємствами та організаціями, надаючи студентам можливість спілкуватися з професіоналами у своїх галузях і отримати уявлення про галузеві тенденції та практику. Ці зв'язки можуть бути неоціненними для студентів, коли вони орієнтуються у своїй кар'єрі та шукають можливості працевлаштування. Навпаки, українські університети можуть приділяти менше уваги галузевим зв'язкам і мережам, зосереджуючись на академічній курсовій роботі та теоретичних знаннях. Ця різниця в підходах може вплинути на здатність студентів налагоджувати зв'язки у вибраних галузях і може обмежити їхні кар'єрні перспективи.

РОЗДІЛ 2

СИСТЕМА ПАТРІОТИЧНОГО ВИХОВАННЯ СТУДЕНТІВ ЗАКЛАДУ ВИЩОЇ ОСВІТИ

2.1. Зміст, форми і методи патріотичного виховання студентів

Сьогодні питання патріотичного виховання зберігає свою актуальність та стало складною галуззю педагогіки. Чітке закріплення основних принципів та підходів у цій сфері набуває важливості для подальшого формування громадянської позиції підростаючого покоління. У Національній доктрині розвитку освіти (2002 р.) у розділі «Національний характер освіти і національне виховання» справедливо записано: «Освіта утверджує національну ідею. сприяє національній самоідентифікації, розвитку культури українського народу... Національне виховання є одним із головних пріоритетів, органічною складовою освіти» [42].

На кшталт реквізиту для такого формування існує значний обсяг документів, що регулюють патріотичне виховання в освітніх установах. Зокрема, Положення про патріотичне виховання в Україні, Концепція національно-патріотичного виховання, а також законодавчі акти, пов'язані з питаннями освіти та культури. Ці документи визначають стратегію та основні принципи патріотичного виховання, що відображають різні аспекти його реалізації у сьогоденні.

Основними документами у сфері освітньої політики щодо патріотичного виховання підростаючого покоління є такі:

- Національна стратегія розвитку освіти в Україні на період до 2021 року, схвалена Указом Президента України від 25 червня 2013 року № 344;
- Концепція допризовної підготовки і військово-патріотичного виховання молоді, схвалена Указом Президента України від 25 жовтня 2002 року № 948;

- Концепції національно-патріотичного виховання дітей і молоді, Заходів щодо реалізації Концепції національно-патріотичного виховання дітей і молоді та методичних рекомендацій щодо національно-патріотичного виховання у загальноосвітніх навчальних закладах : наказ ... від 16.06.2015 № 641;

- наказ Міністерства освіти і науки України від 07.09.2000 № 439 «Про затвердження Рекомендацій щодо порядку використання державної символіки в навчальних закладах України»;

- програма патріотичного виховання учнівської та студентської молоді в навчальних закладах України, затверджена наказом Міністерства освіти і науки України, Міністерства оборони України, Міністерства внутрішніх справ України 21 жовтня 2013 року № 1453 /716 /997;

- положення про Всеукраїнську дитячо-юнацьку військово-патріотичну гру «Сокіл» («Джура»), затверджене наказом Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України від 17 жовт. 2018 р. № 845;

- положення про Всеукраїнську військово-спортивну гру «Патріот», затверджене наказом Міністерства освіти і науки України, Міністерства оборони України, Міністерства України у справах сім'ї, дітей та молоді від 5 квітня 2004 року № 274/112/10;

- методичні рекомендації Міністерства освіти і науки України від 25.07.2014 № 1/9-376 «Методичні рекомендації з питань організації виховної роботи у навчальних закладах у 2014/2015 навчальному році» [6]. Система актуальних виховних завдань розкривається через конкретні характеристики основних напрямів виховання.

1) Національне виховання – історично зумовлена і створена в народі сукупність ідеалів, поглядів, переконань, традицій, звичаїв та інших форм соціальної поведінки, спрямованих на організацію життєдіяльності молодого покоління, у процесі якої засвоюють духовну і матеріальну культуру нації, формується національна свідомість і досягають духовної єдності поколінь.

Можна виділити такі завдання національного виховання:

- розвивати національну свідомість, привертати увагу до любові до

рідної землі, сім'ї та свого народу, спонукати до праці на благо процвітаючої держави та готовності захищати її;

- формувати повагу до Конституції, законодавства України, державних символів для утворення правової культури;

- забезпечувати єдність поколінь, виховувати повагу до батьків та рідного народу;

- розвивати високу мовну культуру та майстерність володіння українською мовою;

- виховувати духовну культуру особистості і створювати умови для вільного формування її світогляду;

- утверджувати принципи загальнолюдської моралі: правди, справедливості, патріотизму, доброти, толерантності та інші;

- культивувати найкращі риси української ментальності, такі як працелюбність, індивідуальна свобода, глибокий зв'язок з природою, гостинність тощо;

- виховувати повагу до рідної мови, культури і традицій;

- забезпечувати повноцінний розвиток молоді, забезпечуючи охорону та зміцнення її фізичного, психічного та духовного здоров'я;

- формувати соціальну активність особистості через залучення вихованців у процес державотворення та реформування суспільних відносин;

- розвивати індивідуальні здібності та таланти молоді, створюючи умови для соціалізації та формування наукового світогляду;

- формувати високу етику міжнаціональних стосунків та інші аспекти.

2) Розумове виховання – цілеспрямоване й систематичне управління розвитком розуму і пізнавальних здібностей через пробудження зацікавлення та інтелектуальної діяльності, озброєння знаннями, методами їх набуття і використання на практиці, розвиток культури розумової праці. Воно орієнтоване на розвиток інтелектуальних здібностей людини, зацікавлення пізнанням навколишнього світу й себе.

Основні завдання розумового виховання включають:

- сприяння розвитку пізнавального інтересу, творчої активності, культури мислення та раціональної організації навчальної діяльності;
- формування культури навчальної та інтелектуальної праці;
- стимулювання інтересу до роботи з книгами та новітніми інформаційними технологіями;
- засвоєння системи знань, включаючи факти, поняття, терміни, закони, закономірності, правила, алгоритми діяльності тощо;
- формування потреби в постійному розвитку та саморозвитку;
- розвиток вміння самостійно здобувати знання;
- готовність до застосування знань і вмінь у практичній діяльності.

Завдання розумового виховання розв'язують засобами навчання й виховання, спеціальними психологічними тренінгами і вправами, бесідами про вчених, державних діячів різних країн, вікторинами й олімпіадами, залученням до процесу творчого пошуку, дослідження й експерименту.

3) Моральне виховання – виховна діяльність вищого навчального закладу, спрямована на формування у студентів стійких моральних якостей, потреб, почуттів, навичок і звичок поведінки на основі ідеалів, норм і принципів моралі, участі у практичній діяльності. У письмовій традиції людства основні постулати моральної поведінки людини представлено в Біблії та Корані.

Завдання морального виховання полягає в:

- виробленні у вихованців розуміння норм загально-людської та національної моралі;
- сприянні розвитку моральних почуттів, таких як порядність, тактовність, чесність, доброта, милосердя та інші;
- формуванні почуття власної гідності, що включає честь, свободу, рівність, самодисципліну, працьовитість;
- наданні можливості накопичення морального досвіду та засвоєння знань щодо правил суспільної поведінки (в родині, на вулиці, у школі та інших громадських місцях);

- формуванні культури статевої та сімейних відносин, а також готовності до укладання шлюбу та виконання сімейних обов'язків.

4) Естетичне виховання – цілеспрямоване формування естетичних смаків та ідеалів особистості, розвиток її здібностей естетичного сприймання явищ дійсності і предметів мистецтва, а також до самостійної творчості в галузі мистецтва.

Завдання естетичного виховання включають в себе:

- сформування знань про світову культуру та мистецтво;
- сприяння розвитку естетичних потреб і почуттів;
- оволодіння основами народного мистецтва, усної народної творчості, музики, побуту та інших аспектів;
- готовність будувати власне життя відповідно до принципів краси.

5) Фізичне виховання – цілеспрямоване й систематичне управління формуванням фізичного і психічного здоров'я особистості.

Завдання фізичного виховання включає в себе:

- стимулювання позитивного ставлення до здорового способу життя;
- виховання відповідального підходу до укріплення власного здоров'я;
- розвиток навичок дотримання санітарно-гігієнічних норм, режиму дня та харчування;
- фізичне, духовне і психічне загартування.

6) Трудове виховання – цілеспрямований процес формування творчої, працелюбної особистості, цивілізованого господаря своєї Батьківщини і під впливом соціального середовища, і в процесі трудового навчання, спрямованого на вироблення відповідних навичок та вмінь професійної майстерності, готовності до життєдіяльності в умовах ринкових відносин, гордості за свою професію.

Завдання трудового виховання включає в себе:

- культивування свідомого ставлення до праці як вищої цінності як для людини, так і для суспільства;
- сприяння розвитку потреби у творчій праці;

- виховання діловитості та підприємливості;
- формування готовності до праці в умовах ринкової економіки.

7) Екологічне виховання – педагогічна діяльність, спрямована на формування у студентів екологічної культури.

Завдання екологічного виховання включає в себе:

- формування у особистості розуміння залежності людини від природи та необхідності жити в гармонії з нею;
- розвиток основ глобального екологічного мислення;
- виховання почуття відповідальності за природу як національне багатство та основу життя на землі;
- формування активної позиції стосовно впровадження норм екологічної культури.

8) Економічне виховання спрямоване на вироблення у студентів економічного мислення, бережливого ставлення до індивідуальної, колективної і суспільної власності, умінь застосовувати здобуті економічні знання у повсякденному житті та діяльності.

Завдання економічного виховання включає в себе:

- формування системи економічних знань, певних навичок і вмінь.
- створення нового економічного мислення та здатності адаптуватися в ринкових умовах;
- раціональна організація праці та часу;
- бережливе ставлення до продуктів людської праці;
- розвиток особистісних якостей, таких як ініціатива, організованість, самостійність і підприємливість.

9) Правове виховання – виховна діяльність вищого навчального закладу, правоохоронних органів, спрямована на формування у студентів правової свідомості та навичок і звичок правомірної поведінки.

Завдання правового виховання включає в себе:

- виховання поваги до Конституції, законів України та державних символів, таких як герб, прапор і гімн;

- формування глибокого усвідомлення взаємозв'язку між ідеями свободи, правами людини та її громадською відповідальністю;
- прищеплення поваги до прав і свобод людини й громадянина;
- розвивання негативного ставлення та протидії випадкам порушення законів.

Вищі навчальні заклади мають готувати свідому національну інтелігенцію, сприяти оновленню і збагаченню інтелектуального генофонду нації, вихованню її духовної еліти, примножувати культурний потенціал, який забезпечить високу ефективність діяльності майбутніх спеціалістів.

Досягнення цієї мети передбачає:

- виховання майбутніх фахівців через взаємодію з авторитетними та високоосвіченими особистостями, які мають високий рівень загальної, світоглядної, політичної, професійної, правової, інтелектуальної, соціально-психологічної, емоційної, естетичної, фізичної та екологічної культури;
- створення сприятливих умов для вільного розвитку особистості студента, його мислення і загальної культури за допомогою різноманітних видів творчої діяльності, таких як науково-дослідницька, технічна, культурно-просвітницька, правоохоронна та інші;
- збагачення естетичного досвіду студентів через їх участь у відродженні та створенні нових національно-культурних традицій на рівні регіону, міста та вищого навчального закладу;
- формування «Я – концепції» людини-творця на основі самоосвіти, саморозвитку, самовиховання, самовдосконалення та моральної досконалості;
- пропаганда здорового способу життя, запобігання вживанню студентами алкоголю та наркотичних речовин, а також викорінення шкідливих звичок, зокрема тютюнокуріння.

Отже, виховання студентів – процес творчий, зорієнтований на проблеми, пов'язані зі специфікою вищого навчального закладу, на особливості регіону. В ідеальній перспективі вищі навчальні заклади освіти мають стати школою саморозвитку, самоуправління, самодисципліни, свідомої відповідальності,

співробітництва й творчості викладача й студента [35, с. 370-388].

Особа має право здобувати вищу освіту в різних формах або поєднувати їх. Форма організації навчання – це певна структурно-організаційна побудова навчального заняття залежно від його дидактичної мети, змісту й особливостей діяльності суб'єктів та об'єктів навчання. Основними формами здобуття освіти є:

- інституційна (очна (денна, вечірня), заочна, дистанційна, мережева);
- індивідуальна (екстернатна, педагогічний патронаж, на робочому місці (на виробництві);
- дуальна.

Очна (денна, вечірня) форма здобуття вищої освіти – це спосіб організації навчання здобувачів вищої освіти, що передбачає їх безпосередню участь в освітньому процесі. Та проведення навчальних занять і практичної підготовки не менше 30 тижнів упродовж навчального року.

Заочна форма здобуття вищої освіти – це спосіб організації навчання здобувачів вищої освіти шляхом поєднання очної форми (навчальних занять і контрольних заходів) освіти під час короткочасних сесій і самостійного оволодіння освітньою програмою у проміжку між ними. Тривалість періоду між навчальними заняттями та контрольними заходами не може бути меншою, ніж один місяць.

Дистанційна форма здобуття освіти – це індивідуалізований процес здобуття освіти, який відбувається в основному за опосередкованої взаємодії віддалених один від одного учасників освітнього процесу у спеціалізованому середовищі, що функціонує на основі сучасних психолого-педагогічних та інформаційно-комунікаційних технологій.

Мережева форма здобуття вищої освіти – це спосіб організації навчання здобувачів вищої освіти, завдяки якому оволодіння освітньою програмою відбувається за участю закладу вищої освіти та різних суб'єктів освітньої діяльності, що взаємодіють між собою на договірних засадах.

Екстернатна форма здобуття освіти (екстернат) – це спосіб організації

навчання здобувачів освіти, за яким освітня програма повністю засвоюється здобувачем самостійно, а оцінювання результатів навчання та присудження освітньої кваліфікації здійснюються відповідно до законодавства.

Педагогічний патронаж – це спосіб організації освітнього процесу педагогічними працівниками, що передбачає забезпечення ними засвоєння освітньої програми здобувачем освіти, який за психофізичним станом або з інших причин, визначених законодавством, зокрема з метою забезпечення доступності здобуття освіти, потребує такої форми.

Здобуття освіти на робочому місці – це спосіб організації навчання здобувачів освіти, завдяки якому оволодіння освітньою програмою (як правило, професійної (професійно-технічної), фахової передвищої освіти) відбувається на виробництві шляхом практичного навчання, участі у виконанні трудових обов'язків і завдань під керівництвом фахівців-практиків, залучених до освітнього процесу.

Дуальна форма здобуття вищої освіти – це спосіб здобуття денної форми освіти, що передбачає поєднання навчання осіб у закладах освіти (в інших суб'єктів освітньої діяльності) з навчанням на робочих місцях на підприємствах, в установах та організаціях для набуття певної кваліфікації. Як правило, навчання на робочому місці передбачає виконання посадових обов'язків відповідно до трудового договору, що передбачає:

- порядок працевлаштування здобувача вищої освіти та оплати його праці;
- обсяг та очікувані результати навчання здобувача вищої освіти на робочому місці;
- зобов'язання закладу вищої освіти та роботодавця в частині виконання здобувачем вищої освіти індивідуального навчального плану на робочому місці;
- порядок оцінювання результатів навчання, здобутих на робочому місці [43; 40].

Освітній процес у закладах вищої освіти здійснюється за такими

формами:

- 1) навчальні заняття;
- 2) самостійна робота;
- 3) практична підготовка;
- 4) контрольні заходи.

Основними видами навчальних занять у закладах вищої освіти є:

- 1) лекція;
- 2) лабораторне, практичне, семінарське, індивідуальне заняття;
- 3) консультація [40].

Нині в практиці вищої школи є чимало форм організації навчання. Однак основною із них була і є лекція. Однією з особливостей лекції є можливість викладача викласти у логічно систематизованій формі великий обсяг навчальної інформації. Подача наукових фактів сприяє активізації уваги, мислення студентів, збуджує інтерес і внутрішню активність думки, створює умови для подальшого глибшого і самостійного вивчення початкового матеріалу за підручником, посібником тощо. Під час лекції у студентів (курсантів) розвивається та формується вміння слухати і водночас усвідомлювати побачене і почуте, а також аналізувати, синтезувати, порівнювати, зіставляти тощо.

Як форма організації навчання семінарські заняття мають давню історію. Семінар (лат. – *seminarium*) перекладається як «розсадник», що у початковому значенні пов'язано з функціями «посівання» знань, які передавав учитель учням і які «визрівали» та «проростали» у їх свідомості. Семінар – це особлива форма організації навчальних практичних занять, спрямованих на поглиблення, розширення, деталізацію й закріплення теоретичного матеріалу. Це групове заняття, яке проводиться під керівництвом викладача, як правило, після прочитаної лекції згідно з розкладами навчальних занять з тем, що вказані в робочих навчальних програмах і планах семінарських занять. Залежно від дисципліни, що вивчається, і тематики курсу тривалість семінарського заняття може бути і дво-, і чотиригодинна (одна чи дві пари). Семінарські заняття також є засобом перевірки розвитку і закріплення навичок самостійної роботи,

що є однією з найважливіших форм навчальної роботи студентів, сприяють вихованню ініціативи, активності, самостійності в роботі, навчають систематичному, планомірному засвоєнню навчального матеріалу. Особливу увагу тут приділяють розвитку навичок роботи з різноманітними джерелами, з яких студенти одержують додаткову інформацію, аналізу та узагальненню теоретичних матеріалів і корисного досвіду, формуванню вміння формулювати проблему та знаходити шляхи її розв'язання, професійно використовувати знання в умовах навчальної аудиторії.

Вимоги сучасного ринку праці зумовлюють підвищення рівня підготовки випускника, ставлять завдання формування таких якостей, як здатність самостійно формулювати завдання і визначати способи їх рішень у межах професійних компетенцій, здатність аналізувати свою професійну діяльність, працювати з інформацією в команді, налагодження соціальних зв'язків, безперервна самоосвіта, вирішення професійних завдань, спрямованих на підвищення продуктивності праці, тощо. Крім цього, майбутній фахівець повинен володіти культурою мислення для вирішення професійних завдань діагностичного характеру, у нього повинні бути сформовані професійні інтереси. Для формування цих якостей необхідно озброїти майбутнього спеціаліста не тільки сумою міцних теоретичних знань, а й умінням практично застосовувати ці знання на практиці. Цьому сприяють такі форми організації навчання у вищій школі, як практичні та лабораторні заняття. Практичне заняття (лат. – діяльний) – форма навчального заняття, під час якої науково-педагогічний працівник організовує для студентів аналіз окремих теоретичних положень навчальної дисципліни та формує навички і вміння їх практичного застосування через індивідуальне виконання відповідно сформульованих завдань (Наказ Міністерства освіти України від 2 червня 1993 р. № 161).

Лабораторне заняття – форма навчального заняття, за якого студент під керівництвом викладача особисто проводить натурні або імітаційні експерименти чи досліди з метою практичного підтвердження окремих теоретичних положень цієї навчальної дисципліни, набуває практичних

навичок роботи з лабораторним устаткуванням, обладнанням, обчислювальною технікою, вимірювальною апаратурою, методикою експериментальних досліджень у конкретній предметній галузі. Завдяки лабораторним заняттям студенти краще засвоюють програмний матеріал, оскільки в процесі виконання лабораторних робіт багато розрахунків і формул, які здавалися відстороненими, стають цілком конкретними; виявляється безліч таких деталей, про які студенти раніше не мали уявлення, а тим часом вони сприяють з'ясуванню складних питань науки. Словом, поєднання теорії і досвіду, що відбувається в лабораторії, не лише сприяє засвоєнню навчального матеріалу, але й розвиває мислення, надаючи йому активного характеру. Окрім курсового і дипломного проектування, жодна з форм навчальної роботи не вимагає від студента такого вияву ініціативи, як робота в лабораторіях.

Серед різних видів навчально-пізнавальної діяльності, яку, відповідно до нормативного плану функціонування певного закладу освіти, планує та організовує педагог, у навчально-виховному процесі розрізняють діяльність, яку планує і організовує сам суб'єкт навчання. Йдеться про самостійну індивідуальну роботу, що має доволі широке коло педагогічних завдань, спрямованих на розширення і закріплення знань, оволодіння методами пізнання, формування потреби у самоосвіті, виховання вольових рис та інших позитивних рис характеру. У педагогічному словнику самостійна робота характеризується як індивідуальна або колективна навчальна робота, що здійснюється без безпосереднього втручання вчителя. Самостійна навчальна робота не лише формує у студентів навички і вміння самостійного здобування знань, що дуже важливо для здійснення неперервної освіти протягом усієї професійної діяльності, а й має важливе виховне значення, оскільки формує самостійність як рису характеру, що має важливе значення для формування структури особистості сучасного фахівця вищої кваліфікації [28, с. 5, 12, 70, 72, 109, 130, 132-133, 147-148; 61, с. 56-57].

Змістова сторона виховної діяльності у ЗВО зумовлена цілями та завданнями держави. Зміст виховання ґрунтується на загальнолюдських

цінностях, досвіді й традиціях сучасної цивілізації, Батьківщини тощо. Основні напрями виховання у ЗВО в сучасних умовах такі: ідейно-національне, патріотичне, духовно-моральне, естетичне, соціально-правове, екологічне, фізичне і трудове.

Ідейно-національне виховання полягає у формуванні в студентів національної свідомості й самосвідомості, гордості й гідності, утвердження у свідомості студентів почуття обов'язку, честі, совісті, любові до українського народу, ненависті до тих, хто зазіхає на його незалежність і волю, територіальну цілісність держави тощо.

Духовно-моральне виховання спрямоване на формування в студентів цілісного світогляду, загальнолюдських цінностей, вищих моральних якостей, ставлення до людини як до вищої цінності, поваги до її суджень, поглядів, цінностей, долучення до багатств сучасної культури. Воно ґрунтується на усвідомленні й прийнятті загальнолюдських і національних моральних цінностей, сприяє формуванню свідомості й необхідності дотримуватися норм моралі в повсякденній життєдіяльності.

Усі складові виховання відображають змістовий аспект єдиного виховного процесу у ЗВО, який має ґрунтуватися на національних ідеях, ідеях побудови державності, патріотизмі, вірності своєму народові тощо. Реалізація цих напрямів дає змогу формувати студента як цілісний феномен, усебічно розвинену особистість.

Основу структури виховання у ЗВО становлять такі його елементи: суб'єкт виховання, об'єкти виховання, мета виховання, система відносин, система впливів, система взаємозв'язків між елементами, які входять до структури процесу виховання, результати виховання. Їх аналіз сприяє глибшому розумінню психолого-педагогічного механізму формування у студентів тих чи інших якостей.

Алгоритм виховання у ЗВО вказує на сувору його послідовність:

- аналіз фактичного стану справ для виявлення суперечностей у цілісному діяльнісно-виховному процесі й визначення шляхів їхнього

розв'язання;

- планування ефективних виховних заходів та організація їхнього виконання для досягнення необхідного виховного впливу;
- створення умов для ефективного виховання у ЗВО;
- оцінка результатів виховної діяльності на кафедрах і в середовищі ЗВО та корекція всього діяльнісно-виховного процесу у ЗВО [35, с. 370-388].

Враховуючи сучасну суспільно-політичну ситуацію, що склалася в Україні, усе більшої актуальності набуває виховання в молодого покоління почуття патріотизму, відданості загальнодержавній справі зміцнення країни, активної громадянської позиції тощо. Тому, в першу чергу, саме навчальний заклад має стати для кожної дитини осередком становлення громадянина-патріота України, готового самовіддано розбудовувати країну як суверенну, незалежну, демократичну, правову, соціальну державу, сприяти єднанню українського народу та встановленню громадянського миру й злагоди в суспільстві [7].

Національно-патріотичне виховання дітей та молоді – це комплексна системна і цілеспрямована діяльність органів державної влади, освітніх закладів, всіх громадських організацій, сім'ї та інших соціальних інститутів щодо формування у молодого покоління високої патріотичної свідомості, почуття вірності, любові до Батьківщини, турботи про благо свого народу, готовності до виконання громадянського і конституційного обов'язку із захисту національних інтересів, цілісності, незалежності України, сприяння становленню її як правової, демократичної, соціальної держави. Найважливішим пріоритетом національно-патріотичного виховання є формування ціннісного ставлення особистості до українського народу, Батьківщини, держави, нації.

Мета патріотичного виховання конкретизується через систему таких виховних завдань:

- утвердження в свідомості і почуттях особистості патріотичних цінностей, переконань і поваги до культурного та історичного минулого

України;

- виховання поваги до Конституції України, Законів України, державної символіки;

- підвищення престижу військової служби, а звідси – культивування ставлення до солдата як до захисника вітчизни, героя;- усвідомлення взаємозв'язку між індивідуальною свободою, правами людини та її патріотичною відповідальністю;

- сприяння набуттю дітьми та молоддю патріотичного досвіду на основі готовності до участі в процесах державотворення, уміння визначати форми та способи своєї участі в життєдіяльності громадянського суспільства, спілкуватися з соціальними інститутами, органами влади, спроможності дотримуватись законів та захищати права людини, готовності взяти на себе відповідальність, здатності розв'язувати конфлікти відповідно до демократичних принципів;

- формування толерантного ставлення до інших народів, культур і традицій;

- утвердження гуманістичної моральності як базової основи громадянського суспільства;

- культивування кращих рис української ментальності, працелюбності, свободи, справедливості, доброти, чесності, бережного ставлення до природи;

- формування мовленнєвої культури;

- спонукання зростаючої особистості до активної протидії українофобству, аморальності, сепаратизму, шовінізму, фашизму [31].

У сучасному світі характеристики та поведінка студентів вищих навчальних закладів набувають все більшого значення. Зі зростанням попиту на кваліфікованих фахівців зростає потреба університетів у випусках випускників, які володіють навичками та знаннями, необхідними для досягнення успіху в обраній сфері. Тому розуміння особливостей навчання, а також форм і методів навчання має вирішальне значення для того, щоб учні отримали найкращу освіту.

Основні форми патріотичного виховання:

- інформаційно-масові – дискусії, диспути, конференції, «філософський стіл», «відкрита кафедра», інтелектуальні аукціони, ринги, вікторини, вечори, подорожі до джерел рідної культури. історії держави і права, «жива газета», створення книг, альманахів;
- діяльнісно-практичні – творчі групи осередки, екскурсії, свята, театр-експромт, ігри-драматизації, огляди-конкурси, олімпіади;
- інтегративні – гуртки, фестивалі;
- індивідуальні – творчі завдання, індивідуальна робота;
- наочні – музеї, кімнати бойової слави, виставки учнівської творчості, тематичні виставки, книжкові стенди;
- діалогічні – бесіди, міжрольове спілкування [6; 20].

Однією з первинних форм патріотичного виховання у ЗВО є навчальна діяльність. Це передбачає включення патріотичних цінностей у курси та програми, що забезпечує студентам глибше розуміння історії, культури та традицій своєї країни. Інтегруючи ці цінності в навчальні дисципліни, студенти можуть розвинути почуття гордості та вдячності за свою країну, а також розуміння важливості громадянської активності та соціальної відповідальності. Це може включати такі курси, як історія, політологія та література, а також програми, які зосереджуються на громадських роботах і розвитку лідерства.

Ще одним ефективним методом виховання патріотизму у ЗВО є позааудиторна робота. На думку В. Коваль, позааудиторна робота – це система взаємопов'язаної діяльності суб'єктів освітнього процесу, що є невід'ємною складовою частиною професійної підготовки і здійснюється поза розкладом навчальних занять, щоб створити умови для особистісного розвитку студентів та їхньої самореалізації [17, с. 20]. У Педагогічному словнику «позааудиторна робота» трактується як спеціально організовані й цілеспрямовані позааудиторні заняття та система пізнавальних і виховних заходів, метою яких є поглиблення та розширення знань, отриманих в умовах навчального процесу, формування творчих здібностей, наукових інтересів, різноманітних умінь і

навичок [37, с. 167]. Л. Онучак досліджувала педагогічні умови організації самостійної позааудиторної роботи студентів. На її думку підвищенню ефективності організації позааудиторної роботи сприяють: створення мотиваційної основи позааудиторної діяльності; широке застосування різнорівневих професійно орієнтованих завдань для позааудиторної роботи студентів з наступним аналізом результатів їх виконання; упровадження системи позааудиторної роботи, використовуючи сучасні гнучкі педагогічні технології, що поєднують науково обґрунтовані індивідуальні й колективні форми роботи; індивідуалізація професійного навчання з урахуванням рівня підготовки кожного студента [33, с.9]. Науковець О. Демченко зазначає, що, як правило, позааудиторна робота студентів проводиться за такими формами: індивідуальна (реферативні повідомлення, курсове, дипломне проектування, самостійна науково-дослідницька робота, індивідуальні консультації, олімпіади тощо); групова (проектне та проблемне навчання, навчання у співпраці, ігрове проектування, групові консультації, факультативні заняття, заняття в гуртках); масова (проектне навчання, програмоване навчання) [10, с. 68].

Позааудиторна робота студентів – це процес, в якому домінує елемент самореалізації. Вона дає змогу студентам гармонізувати внутрішні та зовнішні фактори формування професійної культури, створює додаткові умови для реалізації внутрішнього потенціалу, задоволення тих потреб, які в процесі аудиторної роботи не задовольняються. Вона має бути орієнтована на особистість студента.

Позааудиторну виховну роботу у вищому навчальному закладі проводять на основі студентського самоврядування, активності та самостійності студентів за умови керівної ролі студентського активу і педагогічної допомоги науково-педагогічного працівника. Позааудиторна робота стимулює формування особистості студента.

Професіоналізація позааудиторної роботи містить, з одного боку, «спеціалізацію», тобто урахування специфіки факультету, а з іншого – «педагогізацію», яка враховує загальну професіограму студента як майбутнього

фахівця-вчителя, надаючи системі виховної роботи у вищій школі педагогічної спрямованості.

Позааудиторна виховна робота дає змогу надати процесові здобуття фаху особистісного забарвлення. Вона містить форми, які забезпечують удосконалення загальної педагогічної підготовки студентів. Основні напрями професіоналізації позааудиторної виховної роботи:

- урахування специфіки факультету під час організації та проведення виховної роботи із студентами;
- широке використання форм, що відображають специфіку професійної діяльності студентів;
- моделювання і розв'язання педагогічних ситуацій;
- удосконалення вмінь і особистісних якостей студентів у процесі залучення їх до активної позааудиторної виховної діяльності;
- психолого-педагогічне обґрунтування методів і форм позааудиторної роботи студентів [35, с. 417-419].

Основні напрями виховної роботи у вищому навчальному закладі: формування наукового світогляду; громадянське та патріотичне виховання; правове виховання; моральне виховання; художньо-естетичне, трудове, фізичне виховання; екологічне виховання; професійно-педагогічне виховання.

Реалізація цих напрямів роботи у вищих навчальних закладах має такі основні форми. На нашу думку, до основних форм позааудиторної роботи студентів належать виконання домашніх завдань, науково-дослідна робота, безпосередня участь у конференціях, змаганнях, іграх, педагогічна практика, участь у роботі гуртків, робота в літньому таборі відпочинку дітей, керівництво гуртком або секцією в школі, будинку творчості, організація змагань, диспутів, круглих столів, допомога соціальним службам, страхування в державних закладах тощо [36, с. 396-398].

Серед основних заходів виховання можна назвати: □ бесіди та лекції на патріотичну тематику з історії, культури, літератури і мистецтва різних народів і країн, про їхні культурні взаємозв'язки; □ екскурсії історичними та

літературно-мистецькими місцями України; □ диспути про культуру міжетнічних, статевих та інших відносин; □ вечори і зустрічі поколінь; □ святкування ювілею просвітителів, письменників, діячів літератури, науки, культури, мистецтва; □ відзначення українських народних свят, обрядів; ознайомлення з традиціями і побутом народу України; □ роз'яснення основних засад Конституції України; □ лекції та бесіди з питань правового виховання; □ зустрічі з працівниками правоохоронних органів; □ дискусії на тему «Молодь і закон» [35, с. 417-419].

Позааудиторна робота студентів молодших курсів має специфіку. Більшість часу в таких студентів займає проблема адаптації до умов навчання у ЗВО. З часом організаційні функції куратора зменшуються. Більшість організаційних проблем студентське самоврядування вирішує самостійно.

Робота куратора зі студентським активом триває з першого по п'ятий курс включно, але цей процес набуває з часом нових якостей. Ініціаторами більшості заходів стають саме студенти, моральна та інтелектуальна відповідальність їх зростає. Куратор зі студентами старших курсів приділяє увагу питанням професійного самовизначення, формуванню громадської спрямованості, професійної усталеності [36, с. 396-398].

Ще одним важливим аспектом патріотичного виховання у ЗВО є громадська діяльність. Надаючи студентам можливість служити своїй країні та громадам, вони можуть розвинути почуття відповідальності та громадянського обов'язку. Це може включати волонтерську роботу з некомерційними організаціями, участь у політичних кампаніях, службу в армії чи інших громадських організаціях. Беручи участь у цих заходах, студенти можуть розвинути почуття гордості за свою країну та відданість справі позитивного впливу на свої громади. Поєднання навчальних, позашкільних і громадських заходів може забезпечити учням всебічну освіту, яка сприятиме розвитку патріотизму та громадянської активності [27; 41].

Отже, позааудиторна робота — один із головних чинників формування самостійності студентів. У позааудиторній роботі студентів закріплюється їх

потреба у професійному самовихованні, самореалізації і, що особливо важливо, їхня діяльність усе більше набуває творчого характеру. Клуби, організації та заходи, які пропагують патріотизм, можуть надати студентам можливість спілкуватися з однолітками та досліджувати свою національну ідентичність. Ці заходи можуть включати культурні фестивалі, патріотичні мітинги та гостьові лекції видатних діячів політики та історії. Беручи участь у цих заходах, студенти можуть розвинути глибше розуміння цінностей і традицій своєї країни, а також почуття гордості за свою національну ідентичність.

І всеж таки участь у соціальних і позашкільних заходах може мати як позитивний, так і негативний вплив на академічну успішність. З одного боку, залучення до діяльності поза аудиторією може допомогти студентам розвинути такі важливі навички, як лідерство, робота в команді та спілкування. З іншого боку, надмірна участь у позакласних заходах може призвести до проблем з розподілом часу та погіршити успішність. Дослідження, проведене М. Кузнєцовим у 2021 році, виявило, що наполегливість студентів у досягненні академічних цілей негативно пов'язана з академічними успіхами, якщо вони також активно уникали досягнення цих цілей [20]. Тому для студентів важливо знайти баланс між академічними та позакласними заходами, щоб переконатися, що вони досягають своїх академічних цілей, а також розвивають важливі навички та досвід.

2.2. Критерії патріотичного виховання студентів закладу вищої освіти

Патріотизм, втілення якого в освітньому процесі, визнається ключовим елементом формування громадянської свідомості та національної ідентичності. Розгляд критеріїв дозволить систематизувати та визначити важливі аспекти цього явища в контексті студентської громади. Вивчення рівня патріотичного виховання серед студентської громади є надзвичайно актуальним завданням

для закладу вищої освіти. Це дозволить нам здійснити об'єктивну оцінку, враховуючи різноманітні аспекти впливу освітніх ініціатив на формування глибокої любові та поваги до рідної країни серед студентів.

Рівень патріотичної вихованості студентів варто розглядати як системну характеристику особистості, в якій відображена наявність і ступінь сформованості відповідних якостей, звичок поведінки.

Патріотичне виховання молоді здійснюється за такими напрямками:

- духовно-моральний – передбачає формування морально стійкої особистості, яка має такі моральні якості, як чесність, сумлінність, відповідальність, повага до старших, мужність, любов до Батьківщини і свого народу, повага до родини, батьків, сімейних традицій; формування соціальної активності, спрямованої на служіння інтересам держави; формування ціннісного ставлення до отримання професії як життєвої необхідності, головного способу досягнення успіху в житті тощо;

- культурно-історичний – передбачає виховання потреби в оволодінні і збереженні національної культури, традицій і звичаїв; формування розуміння місця та ролі свого народу і країни у розвитку світової культури; залучення слухачів та студентів до участі у програмах, проектах громадських організацій, спрямованих на національно-патріотичне виховання молоді; організацію святкування національних календарно-тематичних, релігійних і державних свят; формування почуття національної гідності, національної самосвідомості, здатності взаємодіяти та ефективно спілкуватися з людьми інших культур, мов і релігій;

- державний – базується на забезпеченні державою системи героїко-патріотичного виховання;

- соціальний – ґрунтується на вивченні норм моралі, їх дотриманні, орієнтований на усвідомлення пріоритету загальнолюдських цінностей та інтересів, виховання шанобливого ставлення до культури, історії, мови, звичаїв, традицій українського народу;

- військовий – передбачає вивчення військової історії України,

історичних подій та пам'ятних дат, які суттєво вплинули на становлення та розвиток нашої держави; основних зразків техніки, озброєння Збройних Сил України; підвищення фізичної загартованості в інтересах підготовки до захисту Вітчизни; збереження військових традицій та традицій, які існують у правоохоронних органах; налагодження співпраці з військовими формуваннями України, об'єднаннями учасників бойових дій як мотивація готовності оберігати честь і славу України, обороняти її свободу і незалежність; формування у студентів поваги до правоохоронних органів;

- психолого-педагогічний – ґрунтується на вивченні психологічних особливостей молоді, урахуванні їх у процесі підготовки юнаків до військової служби, проведенні методичної роботи з узагальнення та поширення передового досвіду героїко-патріотичного виховання, вдосконаленні форм і напрямів цієї діяльності;

- правовий – передбачає вивчення основ державності України, знання її Конституції, Гімну, державної символіки, прав і обов'язків громадянина України; формування глибоких правових знань, глибокого розуміння громадянського обов'язку, ціннісного ставлення до національних інтересів України, її суверенітету і цілісності; розвиток високої правової культури; правове навчання і виховання студентів і слухачів, формування культури правових відносин, прагнення дотримуватись у поведінці законів і правових норм; виховання готовності у професійній діяльності враховувати не тільки особисті, а й суспільні та державні інтереси [6; 16].

Основними складовими національної свідомості виступають:

- сприйняття оточуючого світу та ставлення до нього;
- усвідомлення національно-етнічної належності;
- ставлення до історії та культури своєї національно-етнічної спільноти;
- ставлення до представників інших націй і національностей;
- патріотичні почуття та патріотична самосвідомість;
- усвідомлення національно-державної спільноти.

Визначальною рисою українського патріотизму має бути його дієвість,

спроможна перетворювати почуття в конкретні справи та вчинки на користь держави. Справжній патріот повинен мати активну життєву позицію, своїми справами та способом життя сприяти якісним змінам ситуації в країні на краще. Для формування такої свідомості особистості має бути успішно реалізована цілісна система патріотичного виховання.

В основу патріотичного виховання мають бути покладені історичні й культурні цінності, традиції і звичаї народу, значення яких зростає в умовах європейської інтеграції України. У зв'язку з цим патріотичне виховання є важливим державним завданням.

Головною тенденцією патріотичного виховання є формування ціннісного ставлення особистості до своїх Батьківщини, держави, народу, нації. Системне духовно-морального виховання має базуватися на цінностях духовної культури українського народу. Позитивним явищем сучасної освіти є те, що в новій системі цінностей, яка формується в молодого покоління, чільне місце посідають ідеї християнства.

Одним із покликань української національної системи освіти та виховання є завдання пробуджувати і виховувати в кожній дитини патріотичні якості, цінності:

- любов до батька і матері, родичів, своїх предків, рідної природи, землі;
- любов до рідної мови, культури, народу, пошану до його історичного минулого, національних традицій, звичаїв;
- глибоке усвідомлення своєї національної приналежності, відчуття єдності з представниками своєї нації;
- турботу про добре ім'я – своє і своїх друзів та краян, збереження своєї людської і національної гідності, честі;
- активну діяльність з метою розвитку рідної культури, мистецтва, науки, демократії, державотворчих процесів;
- боротьбу за підвищення духовності і добробуту всіх українців, представників національних меншин України;
- синівську любов до України – Батьківщини, готовність захищати від

ворогів рідну землю, здатність на подвижництво, героїчні справи в ім'я свободи і незалежності України;

- готовність боротися з неправдою, злом, потворністю в будь-яких формах, спростовувати антиукраїнські, антинаукові версії, ідеї, шкідливі і ворожі для нашого народу, Батьківщини [30].

Патріотичну вихованість визначають за допомогою критеріїв патріотичної вихованості студентів: мотиваційно-ціннісний, когнітивний та практично-дієвий [20].

- когнітивний або інтелектуально-пізнавальний: характеризує розвиток його патріотичної свідомості (знання про рідну країну, державні символи, розуміння обов'язку щодо захисту Батьківщини); патріотичних цінностей (загальнолюдських, морально-гуманістичних, професійних та ін.) та світоглядних ідей патріотичного змісту;

- мотиваційно-ціннісний: визначає мотивацію патріотизму, сформованість ціннісних орієнтацій, наявність власної патріотичної позиції та здатність її адекватно аргументувати, толерантність у відносинах. Включає в себе усвідомлення національної належності, любов до рідної землі, народу, повага до історичного минулого країни, готовність до захисту Батьківщини;

- практично-дієвий: визначає можливість патріотичної самореалізації та сформованість умінь учнів в межах майбутньої професійної діяльності. Включає в себе відповідальне ставлення до навчання; участь у підготовці та проведенні виховних заходів патріотичного змісту; участь в діяльності патріотичного характеру (об'єднання, гуртки, секції та ін.); самоосвіта та самовиховання з формування патріотичних особистісних рис [24].

Для оцінки рівня патріотичної вихованості студентів, на основі аналізу психолого-педагогічної літератури, охарактеризовано три рівні (високий, середній, низький) патріотичної вихованості.

Високий рівень – характеризується глибоким розумінням сутності патріотизму, наявністю чітко аргументованої патріотичної позиції, стійкими ціннісними орієнтаціями. Учні виявляють інтерес до теми патріотизму,

володіють глибокими знаннями з української мови, історії України та намагаються покращити й поглибити ці знання. У учнів на цьому рівні сформована ціннісно-патріотична свідомість, міжкультурна толерантність, активна суб'єктно-патріотична позиція стосовно сучасних суспільно-політичних подій в Україні. Це проявляється у прагненні до морального й фізичного самовдосконалення, бажанні бути корисними своїй родині, суспільству, народу й країні, захищати національну незалежність та характеризується активною громадянською позицією. Учні беруть активну участь у студентському самоврядуванні, молодіжній громадській діяльності та волонтерському русі, виявляють ініціативу у патріотичному самовдосконаленні.

Середній рівень – характеризується поєднанням наявної чіткої патріотичної позиції, сформованими патріотично-ціннісними орієнтаціями, переконаннями та ідеалами. На цьому рівні учні мають системні знання про патріотизм, беруть участь в обговоренні сучасних подій в Україні, в деяких випадках виявляють потребу в самоосвіті у цій галузі. Студент хто усвідомлює свою національну належність, виявляє достатній рівень знань з мови, історії, культури, задовільні результати у професійній підготовці та цікавиться традиціями у нього достатньо розвинений рівень толерантності відносно представників інших народів дає можливість активно спілкуватися, однак має поверхневий інтерес до всього українського, активні в соціально-політичній сфері, але для прояву ініціативи потребують підтримки педагогів або товаришів, бере участь у виховних заходах з патріотичного виховання лише за завданням педагога, поки що не в повній мірі усвідомлює необхідність особистого внеску в розбудову Української держави, відповідальність за її майбутнє.

Низький рівень – характеризується пасивним ставленням до питань патріотизму, відсутністю чіткої патріотичної позиції, поверхневим інтересом до всього українського, недостатніми знаннями історії своєї країни, нерозуміння культури свого народу, відсутність толерантності до представників інших

культур, відсутність відповідальності за майбутнє своєї Батьківщини, що проявляється у байдужому ставленні до навчання, професійної підготовки, громадських обов'язків, схильності до порушень дисципліни, відсутність прагнення до самоосвіти та самовиховання тощо. Учні, які знаходяться на цьому рівні, мають безсистемні знання про патріотизм, більшість із них не прагнуть поглибити свої знання з цього питання. Потреба в активній патріотичній діяльності не має чітко виявленого характеру. Учні безініціативні, ухиляються від участі у громадській роботі та патріотичних заходах; у них наявні елементи відчуженості в соціально-політичній сфері, байдуже ставлення до культури, традицій, звичаїв, історії свого народу; окремі учні неадекватно оцінюють та реагують на події, котрі відбуваються у нашій державі [24; 1].

Визначення критеріїв дозволяє системно підходити до вивчення патріотичної готовності студентів, а опис трьох рівнів допоможе глибше розуміти ієрархію їхньої патріотичної свідомості та залученості у розвиток нації. Для діагностики ж рівня патріотичного виховання можна використовувати різні методи, такі як анкетування, тестування, спостереження та аналіз результатів діяльності студентів.

2.3. Методичні рекомендації з планування заходів патріотичного виховання студентів закладу вищої освіти

Забезпечення патріотичного виховання є важливою складовою функцією вищого навчального закладу в формуванні повноцінних громадян та представників своєї країни. І з метою організації національно-патріотичного виховання учнівської молоді та підвищення його ефективності необхідно щороку створювати та поновлювати план виховної роботи. План заходів з національно-патріотичного виховання, розроблений сумісно студентським самоврядуванням, педагогами та керівництвом, повинен враховувати вікові особливості учнів, рівень їх розумових здібностей, їх мотивацію та рівень

сформованості патріотичних почуттів і національної свідомості.

З метою організації патріотичного виховання учнівської молоді в професійно-технічних навчальних закладів доцільно:

- проводити лекції, бесіди («Я – громадянин-патріот незалежної держави України», «Пам'яті вдячні нащадки», «Моя рідна Україна», «Знати і поважати Герб своєї Вітчизни, Прапор, Гімн», «Наша вітчизна – Україна», «Державна символіка Батьківщини», «Твої права та обов'язки», «Патріотизм – нагальна потреба України», «Моя земля – земля моїх предків», «Україно, матінко моя», «Символи України» тощо);

- семінари, «круглі столи», конференції («У пам'яті світ врятований», «Утверджувати ідеали культури миру – служити миру», «Люблю я свій народ – ціню його звичаї»);

- уроки пам'яті («Їх славні імена в літописі Великої Вітчизняної», «Зростаємо громадянами-патріотами землі, що Україною зветься», «Наша вулиця носить ім'я героя війни», «Бойові нагороди воїнів, полководців, які визволяли Україну від нацистів»);

- екскурсії до музеїв військових частин, установ, підприємств, вищих навчальних закладів;

- зустрічі з ветеранами війни, праці та військової служби;

- походи місцями бойової слави;

- пошукову роботу;

- участь у роботі клубів та гуртків патріотичного спрямування;

- акції з метою упорядкування меморіальних комплексів, пам'ятників, братських могил, інших поховань захисників Вітчизни;

- години спілкування («Я – громадянин і патріот держави», «Я – українець!», «Можна все на світі вибирати синові, вибрати не можна тільки Батьківщину!»);

- залучати дитячі й молодіжні громадські організації до соціального становлення дітей і молоді, розвитку духовності та зміцнення моральних засад, виховання любові й поваги до історії свого народу;

- налагодити співпрацю з органами виконавчої влади, громадськими

організаціями, закладами культури, освіти щодо героїко-патріотичного виховання учнівської молоді, пропаганди кращих здобутків українського суспільства [6].

Опираючись на вище вказані данні нами був складений план заходів з патріотичного виховання студентів, який поданий у таблиці 2.1.

Таблиця 2.1

План заходів з патріотичного виховання студентів

Вересень	<p>1) віртуальна відвідина музеїв: організація дистанційних екскурсій до відомих музеїв, присвячених історії та культурі українського народу. https://artsandculture.google.com/partner/national-art-museum-of-ukraine;</p> <p>2) віртуальний літературний клуб: організація інтерактивних обговорення літературних творів, які відображають національну ідентичність.</p> <p>3) тематичний відео-контент: запуск онлайн-проекції документальних стрічок, знятих про військові події, пов'язані з ЗСУ.</p>
Жовтень	<p>1) вебінар «Історія України»: організація серій вебінарів, присвячених ключовим етапам в історії України;</p> <p>2) тематичний віртуальний блог: запропонування студентам писати та ділитися своїми рефлексіями щодо української історії та культури;</p> <p>3) онлайн-фотоконкурс «Моя Батьківщина в Очах»: студенти діляться фотографіями своєї рідної місцевості.</p>
Листопад	<p>1) екскурсія залами Обласного краєзнавчого музею та засідання «Українські революції: Боротьба за державність та незалежність». Обласний центр патріотичного виховання молоді, Інженерний навчально-науковий інститут Запорізького національного університету та Обласним краєзнавчим музеєм розглянуто теми:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Українські революції доби Незалежності: причини, наслідки, тенденції. - Трансформація українського суспільства: від учасників революції до добровольчих батальйонів. <p>2) тематичний вечір «Тої слави козацької повік не забудемо»;</p> <p>3) волонтерська акція: Участь у волонтерських заходах у місті.</p>
Грудень	<p>1) віртуальна відзнака героїв: запрошування студентів виставляти віртуальні малюнки або вірші про українських героїв та патріотів;</p> <p>2) віртуальний різдвяний ярмарок: організація віртуального ярмарку із продажу традиційних українських виробів та рукоділля;</p> <p>3) віртуальний культурний фестиваль: проведення тематичного віртуального заходу, що присвячений українській музиці, танцям та традиціям;</p> <p>4) вікторина до Дня прав людини «Правознавчий марафон».</p>
Січень	<p>1) віртуальний патріотичний квест: створення віртуального квесту з питаннями про українську історію та культуру;</p> <p>2) віртуальна «Мандрівка по пам'ятниках архітектури»: огляд архітектурних пам'яток з історією;</p> <p>3) віртуальний «Візит до Меморіалів»: вивчення історії пам'ятників та меморіальних комплексів.</p>
Лютий	<p>1) вечір кіно та дискусій: демонстрація фільмів на патріотичну тематику та їх обговорення;</p> <p>2) віртуальна виставка національних символів: дозвольте студентам</p>

Продовження таблиці 2.1

	<p>віртуально поділитися фотографіями та історіями про національні символи України.</p> <p>3) день відкритих дверей: організація зустріч з істориками для обговорення періоду Запорізької Січі в історії України.</p>
Березень	<p>1) дистанційний волонтерський проект: Організуйте волонтерські заходи на підтримку українських традицій та національних цінностей;</p> <p>2) онлайн-лекція «Історія Патріотизму в Сучасному Світі»: розгляд розвитку патріотизму у різних країнах;</p> <p>3) онлайн-лекція «Жінки-героїні в історії»: розгляд ролі жінок-героїнь у важливих історичних подіях.</p>
Квітень	<p>1) віртуальний кіноперегляд: організація перегляд фільмів, що розповідають про важливі події в історії України;</p> <p>2) екологічна акція: проведення спільних заходів з благоустрою місцевості, встановлення пам'ятників патріотам та героям України.</p>
Травень	<p>1) арт-проект: творчі заходи та майстер-класи, що відображають національну символіку та культурні цінності;</p> <p>2) національний день: організація святкового заходу для відзначення національного свята та пам'ятних подій української історії;</p> <p>3) організація концертів присвячених національній культурі та традиціям.</p>

При організації позааудиторних заходів з патріотичного виховання студентів необхідно бути готовим до декількох важливих аспектів. Організація таких заходів вимагає уваги до деталей, вміння керувати процесом та враховувати потреби учасників. Ось кілька ключових пунктів, до яких варто бути готовим:

1) Планування та координація: забезпечення докладного планування кожної події, від визначення мети та цілей до організації всіх деталей включно з часом та місцем проведення.

2) Ресурси та фінансування: підготовка до можливих витрат на матеріали, обладнання, майданчики та інші ресурси, які можуть знадобитися під час проведення заходу.

3) Залучення та взаємодія з громадськими організаціями: робота з представниками громадськості, організація комунікації та реклами, щоб забезпечити максимальну участь та інтерес до заходу.

4) Врахування індивідуальних потреб: забезпечення того, щоб кожен захід відповідав потребам учасників, враховуючи їхні індивідуальні можливості та інтереси.

5) Технічна підготовка: впевненість у налагодженні та використанні технічних засобів, які можуть знадобитися, таких як аудіо- та відеообладнання, а також забезпечення доступу до інтернету.

6) Оцінка, аналіз результатів та підсумки: після закінчення заходів забезпечте систематичну оцінку та аналіз проведених заходів для подальшого вдосконалення програм та визначення їхньої ефективності у майбутньому.

Необхідно також мати змогу адаптуватися до змін та невіправданих обставин, які можуть виникнути під час проведення заходів. Враховуючи всі ці аспекти, організація позааудиторних заходів з патріотичного виховання може стати цікавим та плідним досвідом для усіх учасників.

ВИСНОВКИ

Патріотичне виховання було, є і завжди буде важливим завданням виховання студентів. Але реалізація ідей правового виховання ускладнюється в сучасних умовах. Тому дослідження патріотичного виховання студентів в умовах позааудиторної роботи має свої особливості, які визначається певними чинниками.

По-перше, виявилось, що цей процес має глибоке історичне коріння і є невід'ємною частиною освіти та виховання молодого покоління протягом багатьох століть. Патріотичне виховання сприяє формуванню у студентів любові до своєї країни, поваги до її історії та культури, а також розвитку почуття відповідальності та громадянського обов'язку перед суспільством.

По-друге, у ході дослідження чинників впливу на процес виховання сучасних студентів було встановлено, що на формування патріотичних якостей впливає безліч факторів, які можна розділити на:

- об'єктивні (наявність державних документів з патріотичного виховання, наявність виховних структур в закладі освіти)
- суб'єктивні та комунікативні (наявність громадських та волонтерських організацій патріотичної спрямованості, вікові особливості студентів, їхні власні цінності, стан здоров'я, сформованість компетентностей).
- ситуативні, що пов'язані з ситуацією вторгнення, переміщенням та дистанційним характером навчання.

Важливо зважати на ці фактори при розробці методик та підходів до патріотичного виховання студентів, щоб забезпечити ефективність даного процесу.

Що стосується закордонного досвіду позааудиторної роботи, спрямованої на патріотичне виховання студентів, то величезне значення має використання символів, герба держави, флагу держави, традиційного одягу під час проведення заходів. Це дозволяє сформувати у студентів патріотичні цінності,

патріотичні орієнтири, національну ідентичність. Корисним для нашого дослідження є досвід поєднання спортивної діяльності, екологічної діяльності та патріотичної спрямованості заходів, що представлено у позааудиторній діяльності закладів освіти США та Японії.

По-четверте, процес патріотичного виховання включає в себе зміст, форми та методи. Патріотичне виховання передбачає: формування національної самосвідомості, любові до рідної землі, родини, свого народу, бажання працювати задля розквіту держави, готовності її захищати; виховування поваги до Конституції, законодавства України, державної символіки – Герба, Прапора, Гімну України та історичних святинь; формування правової культури; виховування поваги до батьків, рідного народу; формування високої мовної української культури; відновлення і вшанування національної пам'яті; утвердження в свідомості студентів об'єктивної оцінки ролі українського війська в українській історії.

До основних форм патріотичного виховання відносимо: інформаційно-масові; діяльнісно-практичні; інтегративні; індивідуальні; наочні та діалогічні.

До критеріїв педагогічної вихованості студентів відносимо: мотиваційно-ціннісний, когнітивний та практично-дієвий. До мотиваційно-ціннісного відноситься: мотивація патріотизму, усвідомлення національної належності, любов до рідної землі та народу, сформованість ціннісних орієнтацій, наявність власної патріотичної позиції та здатність її адекватно аргументувати. До когнітивного відноситься: розвиток патріотичної свідомості, патріотичних цінностей та світоглядних ідей патріотичного змісту. А до практично-дієвого: можливість патріотичної самореалізації та сформованість умінь учнів в межах майбутньої професійної діяльності, відповідальне ставлення до навчання, участь, підготовка та проведення виховних заходів патріотичного змісту, самоосвіта та самовиховання з формування патріотичних особистісних рис.

Визначення цих критеріїв дослідження дозволяє системно підходити до вивчення патріотичної готовності студентів.

З метою сформованості патріотичної вихованості студентів було

розроблено методичні рекомендації. Серед головних напрямів роботи пропонуються: система позааудиторних занять, яка спрямована на патріотичне виховання студентів.

Перспективи подальших наукових розробок бачимо у дослідженні впливу змін в календарі України на соціальні і патріотичні почуття студентів.

СПИСКИ ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Абрамчук О. В., Фіцула М. М. Патріотичне виховання студентів вищих технічних навчальних закладів: монографія. Вінниця : УНІВЕРСУМ-Вінниця, 2008. 147с.
2. Атаманчук Н. М. Розвиток у студентської молоді мотивації до навчання. Бочаровські читання: тези доп. учасників Міжнар. наук.-практ. конф., присвяч. 25-річчю підгот. психологів у Харків. нац. ун-ті внутр. справ (м. Харків, 13 квіт. 2018 р.). – Харків: ХНУВС, 2018. С. 19-22.
3. Бех І. Д., Чорна К. І. Програма патріотичного виховання дітей та учнівської молоді. Київ : Світ виховання, 2007. 39 с.
4. Белова О. К., Посохова І. С. Педагогіка вищої школи: конспект лекцій для магістрів з інженерно-педагогічних спеціальностей. Харків : Українська інженерно-педагогічна академія, 2011. URL: <https://studfile.net/preview/5394283/>
5. Бондаренко Н. В., Косянчук С. В. Національно-патріотичне виховання у контексті сучасних викликів: методичні рекомендації. Київ : Фенікс, 2022. 64 с.
6. Виховання національно-патріотичних цінностей – пріоритетне завдання виховної системи ПТНЗ : методичні рекомендації. URL: https://4vpuo.org.ua/download/metod_probl/vikh_patriot_tsin.pdf
7. Виховання патріота – обов'язок, права та місія сучасної освіти. *Сколівський заклад загальної середньої освіти I-III ступенів № 2 імені Стефанії Вітрук*. URL: <https://skole.school.org.ua/nacionalnopatriotichne-vihovannya-13-23-32-04-12-2020/>.
8. Військово-патріотичне виховання в навчальному закладі. URL: https://osvita.ua/vnz/reports/dpju/24380/#google_vignette.
9. Грідіна І. М. Духовне життя населення України в роки Другої світової війни: до історіографії дослідження. *Науково-методичний журнал*.

Історичні науки. 2009. Т. 104, № 91. С. 41-45.

10. Демченко О. Дидактична система організації самостійної роботи студентів. *Рідна школа*. 2006. № 5. С. 68-70.

11. Друга світова війна URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/Друга_світова_війна.

12. Єнін М. Н. Патріотизм. *Велика українська енциклопедія*. URL: <https://vue.gov.ua/Патріотизм>.

13. Жуковська Т. В. Про стан національно-патріотичного виховання. URL: <https://naurok.com.ua/pro-stan-nacionalno-patriotichnogo-vihovannya-270269.html>.

14. Загородня А. Б. Сучасне розуміння патріотичного виховання молоді. *Теорія та методика управління освітою*. 2013. № 10. С. 24-28.

15. Зайцев В'ячеслав Олексійович. URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/Зайцев_В%27ячеслав_Олексійович.

16. Клочко А. М. Напрями, методи і форми національно-патріотичного виховання курсантів та студентів у закладі вищої освіти МВС України. *Психологічні та педагогічні проблеми професійної освіти та патріотичного виховання персоналу системи МВС України* : матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. (м. Вінниця, 24 берез. 2023 р.). Вінниця : ХНУВС, 2023. С. 15-17.

17. Коваль В. Ю. Система позааудиторної діяльності студентів вищих навчальних закладів. *Педагогіка, психологія, соціологія* : зб. наук. праць Донецького національного технічного університету. 2009. № 6. С. 19-23.

18. Козацька педагогіка. URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/Козацька_педагогіка.

19. Колодій О. С. Труднощі та суперечності патріотичного виховання у ВНЗ. *Наукові записки. Педагогічні та історичні науки*. 2010. Вип. LXXXVIII (88). С. 101-107.

20. Кузнецов М. А., Галата О. С. Завзятість навчальних дій у школярів та студентів : монографія. Харків : Діса плюс, 2021. 240 с.

21. Кузнецова Є. С. Патріотичне виховання студентів у позааудиторній

роботі закладу вищої освіти. *Молода наука-2023* : зб. наук. праць студентів, аспірантів, докторантів і молодих вчених (м. Запоріжжя, 17-22 квіт. 2023 р.). Запоріжжя, 2023. Т. 2. С. 125-126.

22. Кузнєцова Є. С., Голованова Т. П. Патріотичне виховання студентів у позааудиторній роботі закладу вищої освіти. *Педагогіка вищої школи: досвід і тенденції розвитку* : матеріали VII Всеукр. наук.-практ. конф. (м. Запоріжжя, 25 жовт. 2023 р.). Запоріжжя, 2023. С. 31-33.

23. Кулакова Л. І. Патріотичне виховання учнів ПТНЗ: методична розробка проведення виховного заходу. Лісоводи : ДНЗ «Лісоводський професійний аграрний ліцей», 2013. 80 с.

24. Кущенко Е. Б. Модель національно-патріотичного виховання учнів в умовах інноваційного середовища сучасної сільської школи з поглибленим вивченням інформатики та програмування. URL: <https://vseosvita.ua/library/model-nacionalno-patriotichnogo-vihovanna-ucniv-v-umovah-innovacijnogo-seredovisa-sucasnoi-silskoi-specializovanoi-skoli-z-pogliblenim-vivcennam-inform-203622.html>.

25. Лисогор І. У боях на Донецькому напрямку загинув «кіборг», історик В'ячеслав Зайцев. *Lb.ua*. URL: https://lb.ua/society/2022/10/06/531685_boyah_donetskomu_napryamku_zaginu.html.

26. Малихін О. В., Павленко І. Г., Лаврентьєва О. О., Матукова Г. І. Методика викладання у вищій школі : навч. посіб. Київ : КНТ, 2014. 262 с.

27. Матвійчук Т. І. Форми, методи і засоби національно-патріотичного виховання дітей та молоді у сучасній системі виховної роботи школи: методичні рекомендації. URL: <https://naurok.com.ua/metodichni-rekomendacii-formi-metodi-i-zasobi-nacionalno-patriotichnogo-vihovannya-ditey-ta-molodi-u-suchasniy-sistemi-vihovno-roboti-shkoli-100465.html>.

28. Мачинська Н. І., Стельмах С. С. Сучасні форми організації навчального процесу у вищій школі: навчально-методичний посібник. Львів : Львівський державний університет внутрішніх справ, 2012. 180 с.

29. Можливості здобуття вищої освіти за кордоном для студентів

України під час війни. *Наука servis*. URL: <https://diplom.com.ua/uk/mozhливosti-zdobuttya-vishhoji-osviti-za-kordonom-dlya-studentiv-ukrayini-pid-chas-vijni/#:~:text=Відповідно%2C%20ключовими%20викликами%20освітнього%20процесу,психоемоційний%20стан%20студентів%20та%20викладачів.>

30. Національна свідомість. URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/Національна_свідомість.

31. Національно-патріотичне виховання. Міністерство освіти і науки. URL: <https://mon.gov.ua/ua/osvita/pozashkilna-osvita/vihovna-robotata-zahist-pravditini/nacionalno-patriotichne-vihovannya>.

32. Обласний центр патріотичного виховання молоді. URL: https://www.facebook.com/groups/ocpvm/?locale=uk_UA.

33. Онучак Л. В. Педагогічні умови організації самостійної позааудиторної роботи студентів економічних спеціальностей : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04. Київ, 2002. 21 с.

34. Організація українських націоналістів. URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/Організація_українських_націоналістів.

35. Ортинський В. Л. Педагогіка вищої школи : навч. посіб. Київ : Центр учбової літератури, 2009. 472 с.

36. Педагогіка вищої школи : навч. посіб. / З. Н. Курлянд та ін. 3-є вид. Київ : Знання, 2007. 495 с.

37. Педагогічний словник / за ред. М. Д. Ярмаченка. Київ : Пед. думка, 2001. 516 с.

38. Петронговський Р. Р. Теорія і практика формування патріотизму старшокласників : монографія. Житомир : Полісся, 2003. 220 с.

39. Повстанський рух України (1918–1921). URL: [https://uk.wikipedia.org/wiki/Повстанський_рух_України_\(1918–1921\)](https://uk.wikipedia.org/wiki/Повстанський_рух_України_(1918–1921)).

40. Про вищу освіту : Закон України від 01.07.2014 р. № 1556-VII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18#Text>.

41. Про деякі питання національно-патріотичного виховання в закладах освіти України та визнання таким, що втратив чинність, наказу Міністерства

освіти і науки України від 16.06.2015 № 641 : наказ Міністерства освіти і науки від 06.06.2022 р. № 527. URL: <https://mon.gov.ua/ua/npa/pro-deyaki-pitannya-nacionalno-patriotichnogo-vihovannya-v-zakladah-osviti-ukrayini-ta-viznannya-takim-sho-vtrativ-chinnist-nakazu-ministerstva-osviti-i-nauki-ukrayini-vid-16062015-641>.

42. Про Національну доктрину розвитку освіти: Указ Президента України від 17.04.02 р. №. 347/2002. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/347/2002#Text>.

43. Про освіту : Закон України від 05.09.2017 р. № 2145-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text>.

44. Про основні засади державної політики у сфері утвердження української національної та громадянської ідентичності : Закон України від 13.12.2022 р. № 2834-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2834-20#Text>

45. Психологія : навчальний посібник / О. В. Винославська та ін. Київ : ІНКОС, 2005. 351 с.

46. Психологія діяльності та навчальний менеджмент : навч. посіб. / М. В. Артюшина та ін. Київ : КНЕУ, 2008. 336 с.

47. Риженко Н. М. Дитячий патріотизм у воєнні роки як найвищий прояв любові та відданості Батьківщині. *Національно-патріотичне виховання дітей та молоді в умовах воєнного стану та повоєнного відновлення України: стратегії і завдання* : зб. тез методологіч. семінару (м. Київ, 6 квітня 2023 р.). Івано-Франківськ, 2023. С. 379-384.

48. Сила нескорених! Українська повстанська армія. *Український інститут національної пам'яті*. URL: <https://uinp.gov.ua/informaciyni-materialy/vchytelyam/metodychni-rekomendaciyi/syla-neskorenyh-ukrayinska-povstanska-armiya>.

49. Словник української мови. Академічний тлумачний словник. URL: <https://slovnyk.ua>.

50. Слюсаревський М. М. Соціально-психологічна проблематика дитинства в умовах війни: виклики і відповіді. *Проблеми Політичної*

Психології. 2022. Вип. 12 (26). С 9-30.

51. Смалько О. В. Позааудиторна виховна робота як чинник професійно-особистісного становлення майбутніх фахівців. *Науковий вісник Східноєвропейського національного університету ім. Л. Українки*. 2014. № 8. С. 77.

52. Стасів О. О. Громадянин і/або патріот. Роздуми про Концепцію громадянської освіти. *НУШ*. <https://nus.org.ua/view/gromadyanyn-i-abo-patriot-rozdumy-pro-kontseptsiyu-gromadyanskoyi-osvity/>.

53. Сьомін С. В. Патріотичне виховання молоді як невід'ємна складова системи забезпечення національної безпеки України. *Національний інститут стратегічних досліджень*. 2015. № 34. URL: <http://www.niss.gov.ua/content/articles/files/patriotuzm-d0e63.pdf>.

54. Сьомін С. В. Проблеми патріотичного виховання в Україні: теоретико-методологічний та правовий аспект. *Стратегічні пріоритети*. 2016. № 2. С. 96-105.

55. Туркот Т. І. Педагогіка вищої школи : навч. посіб. для студентів вищих навч. закладів. Київ : Кондор, 2011. 628 с.

56. Українська національна система освіти і виховання: відродження і розвиток. URL: <https://osvita.ua/vnz/reports/pedagog/14405/>.

57. Українська повстанська армія. *Український інститут національної пам'яті*. URL: <https://uinp.gov.ua/informaciyni-materialy/viyskovym/ukrayinska-povstanska-armiya>.

58. Універсальний словник-енциклопедія / гол. ред. М. Попович. 2-е вид. Київ : ПВП «Всеувито», 2001, 1575 с.

59. Чайка В. Д., Кондрус О. В. Методичні рекомендації для кураторів груп нового набору щодо роботи зі студентами в адаптаційний період. Дніпродзержинськ : Дніпродзержинський технологічний коледж Дніпродзержинського державного технічного університету. 2011. 40 с.

60. Чорна К. І. Національна ідея в становленні громадянина-патріота України : метод. посіб. Черкаси : ЧОПОПП, 2008. 40 с.

61. Швед М. Самостійна робота студентів : навч.-метод. посіб. Львів : ЛНУ імені Івана Франка, 2013. 205 с.
62. Штогрін І. «Любіть Україну»: яким був і за що воював історик, археолог, кіборг В'ячеслав Зайцев. *Радіо свобода*. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/zahynuv-kiborh-istoryk-v-yacheslav-zaytsev/32067026.html>.
63. Bodnar A. N., Kirika D. V. Ukrainian national system of education and prospects for its development. *World achievements* : proceedings of XXXXV International scientific conference (Lawrence, 01.03.2019). Morrisville, 2019. С. 21-27.
64. Extracurricular Activities at Japanese Universities. URL: <https://univinjapan.com/bukatsu/>.
65. Extracurricular activities: life outside the classroom. *ASVAB Career Exploration Program*. URL: <https://www.asvabprogram.com/media-center-article/56>
66. Japanese Studies – sources. Akihiro Ogawa's Academic Home Page. URL: <https://akiogawa.com/japanese-studies-sources/>.
67. National Art Museum of Ukraine. *Google Arts & Culture*. URL: <https://artsandculture.google.com/partner/national-art-museum-of-ukraine>.
68. Tenhouse A. M. . College Extracurricular Activities – Impact on Students, Types of Extracurricular Activities. URL: <https://education.stateuniversity.com/pages/1855/College-Extracurricular-Activities.html>.
69. What Are Extracurricular Activities and Why Do You Need Them? *PrepScholar*. URL: <https://blog.prepscholar.com/what-are-extracurricular-activities-and-why-do-you-need-them>.
70. What is “bukatsudo”? Club activities in Japanese schools. *JAPAN Educational Travel*. URL: <https://education.jnto.go.jp/en/school-in-japan/school-life-in-japan/club-activities-in-japanese-schools/>.